ДӨРД ЈҮЗ ОН АЛТЫ

БӘХТИЈАР ВАҺАБЗАДӘ

БӘХТИЈАР
ВАҺАБЗАДӘ

ДӨРД ЈҮЗ ОН АЛТЫ

М. Ф. Ахундов адына
Азәрбајҹан Республика
Дөвләт КИТАБХАНАСЫ

КӘНЧЛИК
БАКЫ
1970

ДӨРД ЈҮЗ ОН АЛТЫ

(Дивизијанын дөјүш јолларындан фрагментләр)

ПРОЛОГ

Дөрд ил Мүһарибә!
Дөрд ил өлүм, ган,
Бир гәним кәсилди инсана инсан
Дөјүш мејданына дөндү әрзимиз,
Хәбәрләр јоғрулду гәзәбдән, киндән.
Торпаг јараланды
кечәбәкүндүз
Әскәр чәкмәсинин силләләриндән.
Инсан наләләри,
аманлар,
аһлар,
Мин-мин фачиәләр,
мин-мин күнаһлар,
Виранә шәһәрләр,
Виранә дамлар,
Чығыран үрәкләр,

7—4—3
ПК—69

Сәссиз гијамлар,
Дүнјанын
Өзүндән ағыр дәрдләри,
Һәр саат дәјишән сәрһәд хәтләри,
Евләрин гаралан од-очаглары,
Јанан гит'әләрин синә дағлары,
Милјон үрәкләрин ејни дәрд-сәри,
Рәзаләт вә өлүм дүшәркәләри,
Гырылан көнүлләр, сөнән үмидләр,
Инсан фәрјадилә ачылан сәһәр,
Инсан ганы илә гызаран кечә
Анлаја билмирәм,
Нечә, аһ, нечә
Дөрд илин гојнуна сығыша билди?
Бу инди суалды, о вахт дејилди...

Ијирми бир ијун...
О күндән бәри
Фәргини билмәдик фәсилләрин дә,
Дөрд илин бу гәдәр фәлакәтләри
Бир әсрә јетәрди сүлһ илләриндә.

Мәним јашыдларым
өмрүнү верди
Илләри јашајыб тәк бирчә күндә.
Бир әсрә јетәчәк бәланы, дәрди
Дөрд илдә дашыды чијинләриндә.

Мәним јашыдларым—
Нечә дост, таныш
Аловлар ичиндә јаша долдулар,
Һәлә будаглардан пәрвазланмамыш
Торпаға гарышыб һәшәм олдулар.

Мәктәбдә көрүшдүр...
Көрүш,
Тәмтәраг...
Һәмән бу мәктәби отуз ил габаг
битирәнләрин
Көрүшү...
Бу көрүш нә гәдәр көзәл,
нә гәдәр ширин...
Мән дә бу ахшам
Көһнә достларымын арасындајам.
Учрумтәк араны кәсиб отуз ил.
Инсан өз-өзүндән ајрылыр мүдам
Дәјишән фикирләр, дујғулар дејил,
Үзләр дә, көзләр дә дәјишиб тамам.

Илләр сачымыза гар әләјибдир,
Көзләри кәдәрдән сүрмәләјибдир.
Һаны о гајғысыз, фәрәһли күнләр?
Дүнән күлән додаг, бу күн лал олмуш.
Дүнән атасыјла дәрсә кәләнләр
Бу күнсә... өзләри ағсаггал олмуш.

Доғма мәктәбимин дәһлизләриндән
Итән кәнчлијими ахтарырам мән...
Бах бу бизим синиф... гара собалы,
Бу һәким отағы,
Бу идман залы,
Бу да...
Һәр шеј, һәр шеј өз јериндәдир.
Билмирәм, бәс мәни чашдыран нәдир?

Фикрим чөвлан едир мин бир будагда,
Фикримин сапында сыраланмышам.
Мәнә еләј кәлир, зал да, отаг да,

Мəктəб дə,
Дəһлиз дə —
кичилиб тамам.
Фикрим дүнəндəдир,
Өзүм бу күндə...
Ахы, ким дејир ки, инди мəн, мəнəм,
Һəр шеј олдуғутəк дуруб јериндə
Баша дүшмүрəм ки, дəјишəн мəнəм.
—Салам...
—Дајан, дајан... сəн...
—Һə... Тап көрəк.
—Адын... јох... билирəм... бу саат, Мəлəк!
—Тапмадын, Мəлејкə!..
—Өзүдүр ки, вар.
—Бах сəн, јадымдадыр, бурда отурар,
Јавашча кизлəниб дала јатардын,
Милчəјə дамардан сапанд атардын.
—Оғулдан, ушагдан нəјин вар?
—Артыг
Анајам, нəнəјəм, биз гочалмышыг.
—Бəли гочалмышыг, кечди өмүр, күн,
Инди јашајырыг балалар үчүн.
—Јадына кəлирми, бир күн мəн сəнин...
Дејə варагланыр өтəн заманлар
—Бу јер «бич Вəлинин», бу јер Һəсəнин,
Бу да «гыз Илгарын» јери...
—Бəс онлар...
Һаны?
—Гајытмады онлар чəбһəдəн...
Гајыда билмəзди ора һəр кедəн...
Онлар гајытмады...
Гырх биринчи ил.
«Тарих сəһифəсиндəн силинəн дејил».

I фəсил

ДҮНƏН—БУ КҮН

Үрəклəр јаралы,
Чəбһəдəн кəлəн
Ағыр хəбəрлəрлə јашајыр Вəтəн.
Вəтəн силкəлəнди,
сəфəрбəр олду.
Бөјүк бир мəмлəкəт бир нəфəр олду
Бир мəгсəд,
бир амал,
бир мəслəк үчүн...

Дүнəнсə...
Ордуја кетмəмəк үчүн
Солдат пулу верди аталарымыз.
Һəр вахтын өз һөкмү!
белəдир јалныз!..
Бир јарпаг
Гопараг
тарихдəн јенə:
Көзү бəрк горхмушду Шамилдəн, чарын.
Инана билмирди сəдагəтинə
Бөјүк император, мүсəлманларын.
Мəндəн горхурдуму?
Буна шəкким вар!
Мəн ки хумар идим дин лајласында.
Хејријлə шəрини моталпапаглар
Ајыра билмирди өз тарласында.
Унуда-унуда əчдадымызы
Ахыр өзүмүз дə лап унудулдуг.
Солдат кетмəмəкчүн өвладымызы
Кəрмə галағында кизлəдəн олдуг.

Јадлар аллаһ деди зағлы силаһа
Аллаһ көлкәсинә сығынанда биз.
Чох баһа отурду бизә, чох баһа
Солдат чәкмәсини кејмәмәјимиз.

Топ-түфәнк әсриндә, говдан од алдыг,
Бизим силаһымыз јенә даш олду.
Јеримиздә сајыб дүнәндә галдыг,
Чәнлибел чеврилиб Данабаш олду.
Әсрин һавасыны дујдугму? Чәтин!
Бәминдә ахтардыг онун зилини.
Јарада билмәдик һәр гәринәнин
Өзүнә мүнасиб Чәнлибелини.
Сәсимиз олмады, сәсдән сәс алдыг,
Дүнәнки һавајла биз нәфәс алдыг.
Ингилаб! Ингилаб! Гопду бир анда.
Көнүлләр чырпыныб чыхды чәтирдән.
Бабам тәсбеһини шыггылдаданда
Атам күллә атды кечмишә бирдән.
Атам бабам илә дурду үз-үзә—
Өмрүнү тапшырды кечә-күндүзә.

Сусду тәсбеһ сәси күллә сәсиндән.
О бөјүк ингилаб зәлзәләсиндән
Ајры бир дон бичди әјнинә илләр,
Јаранды алмазлар, күлдү севилләр,
Дирилди тәзәдән Бабәкләримиз.
Тәзәдән доғулдуг бу дүнјада биз.

Тарихләр чаланды тарихимизә,
Арзулар бәзәди ели, ојмағы.
Ингилаб өјрәтди, ингилаб бизә
Әсрин силаһына саһиб олмағы.

Ојанды јухудан чөлләр, өрүшләр,
Күнејин күнәши ахды гузејә.
Көһнә әгидәләр, көһнә көрүшләр
Гыш сарајы кими дөндү музејә.

...Вәтән дара дүшдү, о ағыр күнә
Гурбанлар вермәјә дарылмадыг биз.
Вәтәнин өмрүнә, халгын өмрүнә
Өмрүнү чалады икидләримиз.
О ағыр илләрин долајларында
Бүдрәдим, јенә дә
Мәрданә дурдум.
Гырх икинчи илин јаз ајларында
Дөрд јүз он алтыны јаратды јурдум.

Јазмаг истәдијим бу тәзә дастан,
Нәдәнсә, јаманча горхудур мәни.
Мисраны көнлүмдә гыздырмамышдан
Һәр сәтрин башында сөз удур мәни.

Чәтиндир—әскәрин үч илдән бәри
Кечдији јолларын зығына дөзмәк,
Он-он шәһәрләри, јүз-јүз кәндләри
Сөзләрә дөндәриб мисраја дүзмәк.

Чәтиндир—әскәрин ајаг сәсиндә
Ше'рин аһәнкини, вәзнини тапмаг,
Гызыл күлләләрин зүмзүмәсиндә
Сөзүн чәкисини, вәзнини тапмаг.

Бурда сөз дә кәрәк снајпефләрин
Сәрраст күлләситәк һәдәфә дәјсин.
Бурда әмәл ајдын, үрәкләр долу,
Әмәлләр торпағы, дашы әридир.

Бурда һәр әскәрин өз дөјүш јолу
Бөјүк бир романын сәтирләридир.
Кәрәк топ сәсилә гафијәләнсин
Сөзләрим... сөзләрим сәтир башында.
Итиләшмәк үчүн сөз тијәләнсин,
Гәзәб бүлөвүндә, нифрәт дашында.

Мән нечә горхмајым?
Чәтиндир, чәтин
Шәһидләр руһуна матәм сахламаг
Јетим аналарын, гыз-кәлинләрин
Сөнән үмидиндән дастан бағламаг.
Бу јердә гәләмим јенә илишди.
Сөзләр тикан олуб көнлүмү дешди.
Јетәр, бу кечәлик бәсимдир дедим,
Кирдим јатағыма,
Јата билмәдим.
Кәлди көз өнүмә шәһид гардашым,
Ахды дәнә-дәнә, ахды көз јашым.
Оса күлүмсүндү,
Деди:—Нәдир бу?
Јох, јох! Ше'р дејил,
Мәрсијәдир бу!..
Дајан! инди мәни, сән мәни динлә!..
Ағлар сәтирләрлә һара кедирсән?
Унутма, гардашым, бу мәрсијәнлә
Шәһидләр руһуну сән инчидирсән...
Елә јаз, ше'риндән кәлсин топ сәси,
Сөзүн аһәнк тутсун әгидәмизә.
Бизә кәрәк дејил матәм нәғмәси,
Кәл һәјат нәғмәси оху сән бизә.
Өлүркән тәзәдән биз доғулмушуг,
Нәдир көзләриндә киләләнән јаш?

Биз өлүм наминә өлмәмишик, јох,
Биз һәјат наминә өлмүшүк, гардаш!

ИЛК СЫНАГ

Ашыб дәрәләри, дар долајлары
Дивизија Чир-Јурдда топланды јүз-јүз,
Гырх икинчи илин пајыз ајлары,
Тә'лимләр башланды кечәбәкүндүз.
Тә'лимләр, тә'лимләр гәдәрсиз гәдәр.
Бөлүкләр сүрүнүр,
Каһ дикәлирди.
Һүчум һәсрәтини чәкән икидләр
Јаланчы дөјүшдән чана кәлирди.
Доғруну јаландан өјрәнир бәшәр,
Сахта ојунлардан дәрс алыр һәр кәс.
Гарғыдан, гамышдан ат минмәјәнләр
Көһләнин үстүндә бәрк дура билмәз.
Тә'лимләр гуртарды,
Баш гәраркаһдан
Дөрд јүз он алтымыз әмр алды бир күн:
Дивизја дөјүшә кирир сабаһдан
Ледневи дүшмәндән тәмизләмәкчүн.

Елә ки, сәсләнди илк дөјүш әмри,
Елә бил тәрпәнди дағлар јериндән.
Бизим дивизијанын илк дөјүшләри
Башланды Гафгазын әтәкләриндән.

Азча бојлананда үфүгдән сәһәр
Сәһәрин бағрыны јарды күлләләр,
Гызарды үфүг дә,
Гызарды јер дә.

Елә бил јарылыр көјүн гүббәси
Илкин сәсимизди тәзә әсрдә
Бизим дивизијанын илк атәш сәси.
Күлләләр мәләјир,
Совурур јери
Көј јерә,
Јер көјә гарышыр бу күн;
Сәһәрин гојнунда күллә сәсләри
Бир халгын адындан данышыр бу күн:

Бу сәсләр дејир ки, дүнја һәр анда
Күлсүн...
Көнүлләрә күнәш доғулсун,
Бәшәрин кәләчәк хошбәхтлијиндә
Мәним дә өз пајым,
Өз һаггым олсун!

О сәсләр дејир ки, сәадәтими
Ганымла газанмаг истәјирәм мән.
Ону төһфә кими, һәдијјә кими
Алмаг истәмирәм өзкәләриндән.
О сәсләр дејир ки, сәсләр ичиндә
Мәним дә өз сәсим, арзум, камым вар!
Гоча тарихләрин кешмәкешиндә
Мәним дә шәрәфим, еһтишамым вар!

О сәсләр дејир ки, биләк бир кәрә
Бирдир јер үзүндә бүтүн бу халглар.
Башга милләтләрә лағ едәнләрә
Мәним дә өз сөзүм, өз чавабым вар.
О сәсләр дејир ки, бәшәријјәтин
Әввәли бир көкдә,
Бир зәминдәдир.
Бөјүјү, кичији јохдур милләтин,

Кичиклик вар исә... мәндә, сәндәдир.
Алчаг бир нијјәтлә ахан ганларын
Ләкәси иманла, һагла јујулду.
Һакимлик ешгилә чарпышанларын
Гисмәти һәмишә алчаглыг олду.

О күллә сәсләри: тарак,
так,
тарак!
Һаггын, һәгигәтин сәсиди анчаг.
Сәнкәрләр гызынды нәфәсимиздән.

...Шәһәрә од вуруб, чәкилди дүшмән.
Јаныр...
Сејр едирик јанан шәһәри.
Түкләрим үрпәшир, көзүм гаралыр,
Һәр аддым башында дөјүш изләри,
Уча биналардан дөрд дивар галыр.
Үстүнә чеврилиб торпағын алты,
Илк имтаһандан
Шәрәфлә чыхды
Дөрд јүз он алты!

Моздок чиварында вурушуруг биз
Ирәли!
Ирәли!
Ирәли!
Јенә!
Чан атыр дивизија кечәбәкүндүз
Баксанын, Терекин саһилләринә.

Һәр гарыш јер үстә мин ган, мин гада,
Әлбәјахададыр дәмирлә инсан.
Танклар, минамјотлар јоллар ачса да—

Үрәкдир,
Синәдир чәбһәләр јаран!
Бир иман,
Бир инам
Верин сиз мәнә
Мин шәрин тојуну дөндәрим јаса.
Бу ағыр силаһлар нејләр дүшмәнә
Инамла дөјүнән үрәк олмаса.

Ешгин, әгидәнин, һәмишә, һәр вахт
Һәр шејдән ширириндир дады дүнјада.
Инамдыр,
Имандыр,
Мәсләкдир анчаг
Бүтүн зәфәрләрин ады дүнјада!
Һаггын әскәрләри елә бунунчун
Һәмишә өзүнү јенмәз санырды.
Әмраһ да, Идрис дә
һәр саат, һәр күн
Һәмән бу инамла ганадланырды.
Өлүмлә чарпышан бу гәһрәманлар
Зүлмәтин бағрыны сөкүб әридир.
Мәсләкин јолунда төкүлән ганлар
Ган јох,
Дан јеринин шәфәгләридир.

Күчәнин сағында алман әскәри
сәрилиб јерә.
Күчәнин солунда шәһид елоғлум
Чаныны тапшырыб улу көјләрә.
Бунлар бир-бирини өлдүрүб јәгин.
Нечин?
Еһ нечин?
Еј алман әскәри, еј јазыг инсан,

Бу әсрә дүшмәјин сәнин сучунму?
Сәни Кензбергдә доғубдур анан
Русија торпағында өлмәк үчүнмү?

Бој атдын,
Бојунун һәр гарышында
Атанын, ананын мин диләји вар.
Бејнинин, алнынын һәр гырышында
Нечә мүәллимин нечә сә'ји вар.
Бүтүн бу гајғылар һәдәрмиш, һәдәр,
Бир өмүр бир ана гурбан верилди.
Сәнинчүн чәкилән бу әзијјәтләр
Бир гызыл гуршуна дәјишдирилди.

Аналар бу дәрдә де нечә таблар?
Мин-мин арзусунун чырағы сөнмүш.
Јолунда чәкдији бүтүн әзаблар,
Үмидләр, инамлар, бунун үчүнмүш?!
Сәнә дедиләр ки, дамарларындан
ахан гызыл ган
Бүтүн милләтләрин ганындан үстүн.
Ари ирг дүнјанын тачыдыр бу күн.
Сән дә, јазыг чаван, буна инандын,
«Һајл Һитлер!» олду ән бөјүк андын!

Һајла башлајанлар гуртарды вајла,
Көр һарда өлүмлә кәлиб көрүшдүн.
Дүнјаја баш олмаг иддиасыјла
Сән силаһ көтүрдүн,
Ајаға дүшдүн!..
Дүнјада олмамыш «пис милләт» сөзү,
Бу сөзү луғәтдә сиз јаратдыныз.
Алилик ешгилә сиз өзүнүзү
Тарихдә нечә јол ода атдыныз.

Адамына бахыр «сафлыг» да, «ган» да,
Мән көзә дүртмәдим шан-шәрәфими.
Көтен Низамимә сәчдә гыланда,
Боденштедт оғрутәк гарәт еләди
Мирзә Шәфими.

АЗӘРИН БИРИНЧИ ҺЕКАЈӘСИ

Учгун гајалардан, шиш тәпәләрдән
Кечиб ат сүрүрдүм сурсат далынча.
Јаман тәләсирдим,
нечә олса мән
Кери дөнмәлијдим гаш гаралынча.
Чајын саһилинә ендијим заман
Узаныб су ичир көрдүм бир алман.
Түфәнки галдырыб тушладым она,
Анчаг әл сахладым, залым оғлуна
Гыјмадым,
Дедим ки, һәлә вахтым вар,
Гој ичсин, тапылмаз бу су гәбирдә.
Илан иландыр ки, бизим бабалар
Она да гыјмајыб су ичән јердә.
Дөшүндән вурарам о галхан кими...
Бир хејли көзләдим,
көзләдим,
о да,
Галхмаг билирми ки?..
Демә, эксими
Бу надүрүст оғлу көрүрмүш суда.
Һеч демә, дишинә тутуб чаныны
Астача чыхарыр о, нағаныны...
Бир күллә!
Түфәнким дүшдү әлимдән,

Мәрдликдән гул олдум бу намәрдә мән.
Овчуну көр нечә ов габаглады,
Гачмаг истәјирдим, мәни һаглады.
Мән алман дилини билирәм бир аз
Дедим:—Ахы, белә кишилик олмаз.
Деди:—Кишиликлә де, ким учалды?
Мәрдлик, чәнкавәрлик дүнәндә галды.
Әлими, голуму баглајыб алман
Апарды өзүјлә...
Мән әсир олдум.
Вәтәнчүн чанымдан кечдијим заман
Вәтәнин өнүндә мүгәссир олдум.

Бизи сүрүдүләр беләдән-белә,
Күндә нечә дәфә өлдүк, дирилдик.
Бир чаван рус илә вериб әл-әлә
Өлүм јувасындан биз гача билдик.

Чатдыг бир мешәјә...
Мешә кимсәсиз,
Галдыг ики кечә каһаларда биз...
Ағачлар мешәдә ган ағлајыр, ган
Пајыз күләјинин выјылтысындан...

Ачылыб көјләрә сапсары әлләр,
Мешә гушларынын кәсилиб сәси.
Ајаглар алтында сары хәзәлләр
Елә бил охујур пајыз нәғмәси...

Нејләмәк? Пајызын гуру сазағы
Бизи әлдән салды,
Бир ахшам чағы
Көрдүк гузејдәки таладан бәри
Әршә бүләнд олур күллә сәсләри...

М. Ф. Ахундов адына
Азәрбајҹан Республика
Дөвләт КИТАБХАНАСЫ

Һеjрәтдән донмушдуг...
Кечди бир гәдәр,
Сукута гәрг олду јенә дә чөлләр.
Кәлдик јаваш-јаваш талаја сары
Үрәкдә һәјәчан,
Горху вә тәшвиш.
Демә, дүшмән бурда бајагдан бәри
Бизим әскәрләри күлләләјирмиш.

Јатыр ган ичиндә гырх ики әскәр,
Јерми силкәләнди,
Күнәшми батды?
Гырх ики гуршунла бу ган ичәнләр
Гырх ики ев јыхды, очаг гаралтды.
Гуршунун һөкмүнә донду заман да.
Бир јерә атылды, мин јерә дәјди.
Бу гызыл күлләләр Азәрбајчанда
Јоллара тикилән көзләрә дәјди.

Икид басдығыны кәсмәмиш гултәк
Әсири өлдүрмәк?
«Мәрдлијә» бир бах.
Намәрддән кишилик, мәрдлик көзләмәк
Мәрдин өзүнү дә алчалдар анчаг.
Кишилик һәр кәсә дејил мүјәссәр
Хошбәхтсән, дүшмәнин кишисә әкәр!

Һәрбин гајдасыны бабалар нәдән
Һәр заман, һәр јердә мүгәддәс сајыб.
Әсил чәнкавәрләр, дөври-гәдимдән
Силаһсыз дүшмәнә әл галдырмајыб.

Бабалар мәрдликлә чәбһәләр јарыб,
Мәғлуба рәһм едиб анчаг һәмишә.

Силаһсыз дүшмәни силаһландырыб
Сонра да... онунла кәлиб дөш-дөшә,
Мәрдлик, чәнкавәрлик дејил ојунчаг.
О дамар јашајыр ганда, иликдә.
Дүшмәни дүшмәнтәк данышдыр, анчаг
Мәрданә олмалы дүшмәнчилик дә.

РУЧУ

Кәрәмин дәстәси дағлардан енди,
Дүшәркә салынды тәпәләр үстә.
Исрафил ағаjла Кәрәм дүшмәнди
Өзкәнин атдыгы наһаг шәр үстә.

Һәр јанда, һәр јердә бу ики дүшмән
Һәр күн изләјирди бири-бирини.
Дағларды горујан һәр фәлакәтдән
Гачаг Кәрәм кими чәнкавәрини

Бүтүн күлфәтилә Исрафил ага
Көчүрдү јазбашы арандан дағa.
Исрафил горхса да гәфил һүчумдан
—Гурун чадырлары,—деди—о, бурда.
Гәлбиндә шүбһәләр, башында думан
Көнүл сирдашыјла јатды чадырда.
Сәһәри... чадырын кирәчәјиндә
О, бир патрон тапды...
Ганы гаралды.
—Кимин бир патрону чатышмыр?—дејә.
Бүтүн достларындан о, хәбәр алды.

Һеч кәс диллэнмәди, тутулду бу дәм
Деди:—Бу бөјүклүк мәнә танышдыр.

Кечә бурда олуб дүшмәним Кәрәм,
Мәни арвадыма багышламышдыр.

...Ганун-гајдасы вар икидлијин дә...
Кишилик сајылмыр ахы һәр зәфәр.
Дүшмән, дүшмәнини јатдығы јердә
Вә... арвад јанында вурмаз демишләр.

Өлчүлүб бичилиб гәзәб дә, кин дә.
Бәли, бу көк үстә бој атмышыг биз.
Тарихин амансыз кечидләриндә
Бөјүк бир ән'әнә јаратмышыг биз.

Һитлер күл үфүрүб көзләримизә,
Һүчум етмәдими гәфилдән бизә?

СҮКУТ

Гырх үчүнчү илин феврал ајындан
Башланды Самбекдә ганлы дөјүшләр.
Лаләтәк ачылды синәләрдә ган,
Гызарды өрүшләр,
Гызарды дөшләр...

Өндә сыраланан Самбек дағлары
Јахшы горујурду јалгузаглары.

. . . .

Дөрд јүз он алтынын зәрбәләриндән
Керијә отуран дүшмән карыхды,
Сонраса ән күчлү дәстәләриндән
«С С» гошунлары гаршыја чыхды.

«С С» дә кәлмәди дејәсән кара,
Әмраһын топлары кәлиркән дилә.

Топлар јол ачырды пијадалара,
Чох сәрраст, тутарлы зәрбәләрилә.

Көјдә дә, јердә дә курулту сәси,
Елә бил синәси дағылыр јерин.
Өтүр үстүмүздән гара көлкәси
Тез-тез хач нишанлы тәјјарәләрин.

Јағыр үстүмүзә, јағыр бомбалар.
Һава тутумундан ағыр бомбалар.
Минамјот јағмуру, пулемјот сәси,
Пәләнк танкларынын ағыр зәрбәси
Торпағын бағрыны сөкдүкчә шан-шан,
Јер нијә јарылмыр бу јаралардан?
Инсаныг, дөзүрүк,
Мәсләкимиз вар.
Билмирәм анчаг,
Буна нечә дөзүр өз синәсиндә
Күл-чичәк битирән бу гара торпаг?
Ахы, нечә дөзүр бу зәрбәләрә
Һавада фырланан балача күрә?

Илин сигләти вар һәр анымызда,
Биз ки, бу сигләтә өјрәшдик артыг.
Күлләләр фит чалыр дөрд јанымызда
Өлүмлә һәјатын арасындајыг.

Бир анын ичиндә
Һәр ахшам, сәһәр
Чансыз даша дөнүр нә гәдәр инсан,
Совушур өлүмләр ,өтүр өлүмләр
Мәним каһ сағымдан, каһ да солумдан.

Сусду атəш сəси, дајанды бир ан.
Динчəлди бир гəдəр чөллəр, јамачлар.
Ағыр гəлпəлəрин тозанағындан
Көр нечə гаралыб отлар, ағачлар.

Сүкут... ешидилир узагдан белə
Һисли јарпагларын хышылтылары.
Сүкут, сəадəтин ширин дилилə
Гој нəғмə охусун јарпаглар бары.

Сүкутдан һəзз алыр һəсрəт көнүллəр,
Сүкут...
Һəр тəрəфдə сүкут бүсбүтүн.
Фəхри гараулда дајаныр чөллəр
Сонунчу дөјүшдə өлəнлəр үчүн.

МЕЈДАН ВЕР!

Ирəли!
Ирəли! Тəзə бичилмиш
Зəмидəн кечирик, сүнбүлү дəн-дəн,
Јан-јана дүзүлəн тајалар диш-диш.
Руһум тəзəлəнди көвшəн ијиндəн.
Гəлбимдə сəслəдим кечəн күнлəри
Дүнјада сүлһ дə, зəһмəт дə вармыш.
Бир сүнбүл дəнəси, бир саман əтри,
Бə'зəн бир дүнјаны јада салармыш...
...Чатылыр үфүгдə көјлəрин гашы,
Зəмидə һəрблə сүлһ дуруб јанашы.

Ирəли!
Гаршыда мин-мин һүчум вар.

Таганрог уғрунда ирəли, достлар,
Јалныз ирəли!
Чеховун јурдуну азад етмəли!..

Говулду шəһəрдəн дүшмəн, бүсбүтүн:
Јухулу чөллəрə чан кəтирилди—
Бизим дивизијаја бу гəлəбəјчүн
Гоча Таганрогун ады верилди.
Кечир дивизијамыз фыртыналардан.
Арзулар, үмидлəр сəпилир јола.
Сөзүн сүр'əтилə көр нечə асан,
Көр нечə тез чатдыг Мелитопола.

РУЧУ

Мəн ки, вурушмадым...
Бура бир сəһəр
Бəлкə парашүтлə атыблар мəни.
Јериндə демишлəр, доғру демишлəр,
Ахы, јејин олур сөзүн көһлəни.

Јан-јана дүзүрəм, мəн ки, сөзлəри,
Мəн ки, түфəнкими дарагламадым.
О дөјүшлəр кедəн ганлы дүзлəри,
Мəн ки, китаб кими варагламадым.

Иллəр гəдəр чəкəн ағыр анларын
Хəбəрим олмады бир дəнəсиндəн.
Ајларла сəнкəрдə атышанларын
Нəлəр чəкдијини һардан билим мəн?
Бирчə күн сəнкəрдə јатмадымса да,
Барыт гохусуну дадмадымса да,
Гəлбимин көзүјлə көрдүм чəбһəни.

Әскәрди мәним дә ешгим, нијјәтим.
Сәнкәрдән-сәнкәрә апарды мәни
Сонсуз мәһәббәтим, сонсуз нифрәтим.

О вахт бу дүнјанын дәрди-сәрини
Анлаја билмәдим, дүзү, әсла мән.
Анчаг курулдајан топ сәсләрини
Ешитдим гәлбимин гулағыјла мән.

Јох-јох! бу нәғмәни јазан мәнәмми?
Кечмәдим чәбһәнин дәһшәтләриндән.
Моздокдан—Берлинә јол кедәнләрин
Ајаг изләрини сәтирләр кими
Бу күн кағызлара көчүрәнәм мән.

Кечир дивизијамыз фыртыналардан,
Арзулар, үмидләр сәпилир јола.
Сөзүн сүр'әтилә көр нечә асан,
Көр нечә тез чатдыг Мелитопола.

Дивизија бу јолу кечди бир илә,
Нә гәдәр обалар чыхды гәфәсдән.
Бу чох асанмыдыр?
Биз бу мәнзилә
Чатмышыг адлајыб өмүрләр үстдән.
Кечдик мин әзабла биз ојмаг-ојмаг
Бу чәтин, бу ағыр дөјүш јолуну.
Бизи ағлатмады,
Ағрытды анчаг
Һәр мәнзил башында јүз өмрүн сону.

Гаралды мејитләр гар үзәриндә
Бөјүк арзуларын нөгтәси кими.
Мәшәггәт үздәдир,

Јара дәриндә,
Сызладыг чырағын пилтәси кими.

Адлајыб кечирик биз мејитләри,
Аддым сәсимиздән титрәјир көј, јер.
Мин-мин өлүм көрдүк бир илдән бәри,
Өлүм дә бизимчүн адиләшибдир.

Өлүмдән доғулан гәһрәманларын
Адыны чәкмәдим мән бурда бир-бир
Әдаләт јолунда ахан ганларын
Сорағы һәмишә тарихдән кәлир.

Бу јолда нә гәдәр јенијетмәләр
Кишилик газанды, һәм јаша долду.
Нечә адсыз-сансыз адичә әскәр
Ад алды, сан алды,
Гәһрәман олду.

Әскәр вар, сәдасы һәр јандан кәлир,
Забит вар, таныныр тәк рүтбәсилә,
Әскәрләр пагонла танынмыр, хејр,
Таныныр чалдығы гәләбәсијлә.

Идрис, Ағаширин, Мәммәд, Мүзәффәр
Дүшмән күлләсинә һәдәф олдулар.
Дөјүшә кирәндә ади бир әскәр,
Дөјүшдән чыханда шәрәф олдулар.
Онлар көј үзүндә бир шырым кими
Ахдылар,
Бу һүнәр, нәләр јаратды:
Дөјүшдә чахдылар илдырым кими,
Сонра... курултулар Вәтәнә чатды.

Мәгамда сечирик гарадан ағы,
Мәгамдыр јетирән гәһрәманлығы.
Мүгәддәс дујғулар, фикирләр мәнә
Һәјаты, дүнјаны өјрәдир мүдам.
Мејдан вер, имкан вер, мәгам вер мәнә,
Бир нәдир, јүз дәфә гәһрәман оллам.
Һөкмү олмасајды һәр вахтын әкәр,
Бәлкә дә... бир күндә ил гочаларды;
Мәгам чатмасајды Гочаг Нәбиләр
Гочаг јох, адичә гачаг оларды.

Өлүмдән доғулан гәһрәманларын
Адыны чәкмәдим мән бурда бир-бир,
Әдаләт јолунда ахан ганларын
Сорағы һәмишә тарихдән кәлир.

Биз нә мәнзил билдик, нә дә дүшәркә,
Горунур бу јолда шәрәфим, шаным;
Һүчум!
Һүчум!
Һүчум!
Бизимлә биркә
Кечир өлкәләри Азәрбајчаным!

КОНСЕРТ

Кечә сакит кечди, биз сәһәр еркән
Бир хәбәр ешитдик, көзәл бир хәбәр;
Дедиләр, чәбһәјә кәлиб Вәтәндән
Бизи тәбрик үчүн нүмајәндәләр.

Кәләнләр ичиндә артистләр дә вар,
Чохдан маһны сәси ешитмирик биз.

Чалыб-чағырсынлар, ше'р охусунлар,
Ачылсын бир гәдәр үрәкләримиз.

Пулемјот далында узаныб әскәр
Изләјир кечәдән сусан дүшмәни.
Бу заман јетишди нүмајәндәләр,
Командир архадан сәсләди мәни.

Мән галхдым, бир анда јана чәкилдим
Аһ, кими көрүрәм, хәјалдыр, нәдир?
Бу, Вурғун дејилми?
Мән елә билдим
Бүтүн Азәрбајчан бу сәнкәрдәдир.

Һамыја бир-бир
Кәлиб әл верир
Ағсачлы шаир.

Сонра бир кәнарда кәлиб о дурду,
Елә бил астача ше'р охујурду...
Онун дағлар кими дик гамәтиндән,
Гартал бахышындан, әзәмәтиндән,
Ше'р сәпәләнди үрәјимизә,
архасы бизә
Пулемјот далында јатан Пәрвизә
бир хејли бахды,
Пәрвиз буну дујуб ајаға галхды.
Деди:—Галхма, оғул, бу сәнкәрдә сән
Учасан, бөјүксән, мин дәфә мәндән...

Ахшамы јығылдыг бир чәмәнлијә,
Артистләр бир көзәл дәсткаһ башлады;
Нә гәдәр нәгмәләр ешитдик, анчаг
Ајрыды бурдакы нәгмәнин дады.—

Боғуг топ сәсләри кәлир узагдан,
Бизсә динләјирик хош нәфәсләри.
Батыра билмәмиш, демә, һеч заман
Нәғмә сәсләрини күллә сәсләри.

Шөвкәтин секаһы, һачынын тары
Боғду узагдакы курултулары...
Сөкүлдү синәси чәнин, думанын
Бизим көнлүмүзә ишыг чиләнди.
Һәр пәрдә үстүндә Азәрбајчанын
Бир дағы сәсләнди, дәрәси динди.

Көнүлләр тәслимдир бу үлвијјәтә,
Нәғмәләр гојнунда инсан учалыр.
Күллә атан әлләр, ше'рә, сәнәтә,
Һәзин пәрдәләрә инди әл чалыр.

Нәғмә, тилсиминә, сеһринә гурбан!
Залым да өзүнү сәнә дост сајды.
Ширин нәғмәләрә нола һәр заман
Инсан әмәлләри аһәнк тутајды.

Әјилир һөкмүнә аллаһ да, дин дә,
Сусан көнүлләри диндирән олдун;
Ән залим, мүстәбид ганичәнин дә
Әлиндән бычағы салан сән олдун.

Торпағын һәр дашы, һәр зәррәси дә
Нағмәнин одунда гөвр еләјәјди...
Нолајды, анамыз јер күрәси дә
Лајлалар гојнунда дөвр еләјәјди...

АЗӘРИН ИКИНЧИ ҺЕКАЈӘСИ

Тәзә «дил» кәтирдик, чаван бир алман.
Нә гәдәр диндирдик, чаваб вермәди.
Бәрк дурду, дөнмәди өз инадындан,
Бир чүмлә: «Мән һеч нә билмирәм»,—деди.

Әсир јаралыјды, тутулан заман,
Ону бизимкиләр јараламышды.
Һејрәт сачылырды гаш-габағындан,
Онун бу һалы да мәнә танышды.

Һәдә-горхудан да бир шеј чыхмады,
О, еlә сусурду, сусурду анчаг.
Командир тәпинди, о карыхмады.
                    Бәрк дурду анчаг...
Әсири салдылар торпаг газмаја,
Мән дә гапысында кешикчи дурдум.
Арабир әсирә көз гоја-гоја,
Хәјаллар әлиндә мән говрулурдум.

Инаныб, бу јазыг инаныб јаман.
Өзү дә баш ачмыр инандығындан.
О сирри вермәди, о сусду нәдән?
Бу тә'лим китабдан кечибдир гана.
Бәдбәхт о кәсдир ки, баша дүшмәдән,
Чөвһәри билмәдән рәнкә алдана.

РҮЧУ

Севир Вәтәнини... буна мән варам!
Бу севки өнүндә дүнја баш әјсин.
Өзкә инамлары данан бир инам,
Инам саһибинин башына дәјсин!

Севдин Вәтәнини...
Өз Вәтәними,
Лап сәнин кими,
Мәним дә севмәјә һаггым јох мәкәр?
Биз Вәтән һиссиндән мәһрумуг мәкәр?

Јалан данышаны дилиндән асын
Билмәдән инандын јаланлара сән.
Дејирәм, адамы аллаһ сахласын,
Әсрин өз баласы фанатизмдән.
Гырмызы-гырмызы јаланлар дејән,
Көзләрин. гаралар, ал күнә бахма!
Еј рәнкә инанан, бәс демәдин сән
Турпун ичинә бах, чөлүнә бахма!

Рәнкин далындакы һәгигәтә бах!
Һәгигәт назиләр, амма үзүлмәз.
Јалан чичәкләнәр, бој атар, анчаг
Бәһәр верә билмәз, бар верә билмәз.

Бир узаг мәтләб вар, бир дә бир јахын
Турпун ичиндәки ағы көрәк кәл.
Хошбәхт о кәсдир ки, инандығынын
Сөзү дә көзәлдир, өзү дә көзәл!

«Һагг» дејәнин
Һагга инамы варса,
Нијә һагг наминә өзкәни сојду?
Јухары «һагг» деди, ашағыларса,
Һагғы көрәммәди, сөзүнә уjду...

Бу јазыг әсир дә бојаныб гана.
Нечин? О, бу јола нијә инанды?
Фүрерин дедији «һаггын» адына
Өзүнүн јашамаг һаггыны данды.

Гәрибә аләмдир, торпаг газмада
Бир әсир аглајыр, бир шам ағлајыр.
Чөлдәсә атышма, өлүм, ган, гада
Топлар нәрә чәкир, ахшам ағлајыр.

Бағланыб додаглар, динир јараглар,
Дону инкар едир, гојма јамаглар,
Көр нечә гарышыб наһаглар, һаглар,
Дүнја әзаб чәкир, адам ағлајыр.

Тәпә дә өзүнү дағ сајан заман,
Һәгигәт будрәјиб ахсајан заман
Гара да өзүнү ағ сајан заман
Вичдан ләкәләнир, инам ағлајыр.
Гәрибә аләмдир, торпаг газмада
Бир әсир аглајыр, бир шам ағлајыр.

Инләди... чеврилдим она тәрәф мән.
Көрдүм үст көјнәји ган ичиндәдир;
Көнлүмә од дүшдү бу инилтидән.
Бу нәдир? Дүшмәнә ачымаг нәдир?

О мәнә ачымаз, тапдајар мәни,
Көврәлдим, ачыдым она мән јенә.
Һејван гардаш билир өз һәмчинсини
Инсанам, дүшмәндир һәмчинсим мәнә.

Дөзмәдим, мән ону белә көрүнчә,
Дедим, бу мәгамда нә гајда-ганун?
Дәрһал түфәнкими сөјкәјиб күнчә
Кетдим, јарасыны сарыјым онун.

Ачдым јарасыны... мәнә бир тәпик...
Јыхылдым. Әл атды дәрһал түфәнкә,

Тез шамы сөндүрдүм, чәкилди тәтик.
Бир күллә, гычымы сіјирди күллә!

Газма зил гаранлыг... галхыб јеримдән
Көрмәзә-билмәзә чумдум үстүнә.
Сүпрүшмә башлады,.. үстәләдим мән,
Бу намәрд оғлуна гыјмадым јенә.

РУЧУ

Бу јердә јадыма дүшдү Короғлу
Кәрәк басдығыны кәсмәјә инсан.
Намәрдин әлиндә бир әсир олду
О да мәрдлијиндән, ганачағындан:
...Бојубәј дил төкдү гоч Короғлуја:
—Дүнјада мәни дә бир нәфәр дуја,
Һаны елә адам, о икид һаны?
Мәни әлдән салды бу үзүнтүләр.
Мән Һәсән пашанын гызы Дүнјаны
Севирәм, Короғлу, дүнјалар гәдәр.

Мән елчи көндәриб истәдим ону
Паша бујурду ки, елчи нә лазым?
Мәним бир шәртим вар, гоч Короғлуну
Тутуб кәтирәнә гурбандыр гызым.

Короғлу гымышыб деди:—Еј чаван,
Бир гыздан өтәри бу нә аһ-фәган?
Анчаг... мән һазырам елә бах бу күн,
Әкәр севирсәнсә үрәкдән ону.
Мән ешгә тәслимәм, анчаг бир дүшүн,
Учуз сатмырсан ки, сән Короғлуну?

Бојубәј диз чөкдү, өпдү торпағы,
Короғлу көврәлди, «Галх, кедәк!»—деди.
Ачылды чаванын гашы-габағы.
Онлар кечә икән јол әтәкләди.
Бојубәј дилләнди:—Јох-јох, бу әсла
Дүз дејил.
Короғлу сорушду:—Нијә?
Деди:—Сән кедирсән өз ајағынла
Паша инанармы бу әсирлијә?
Деди:—Бәс нејләјәк?
Деди:—Изин вер,
Әлини, голуну бағлајым. сәнин.
Бах, бу да гандаллар, бах, бу да зәнчир
Нә даныш, нә дин!

Короғлу динмәди... сарыјыб ону
Јыхды једди нәфәр атын белинә.
«Кәрәк нә олачаг бу ишин сону».
Дејә о динмәди, о сусду јенә...

Кетдиләр... Јол узун...
Кечди бир гәдәр,
Бојубәј дилләнди:—Јох, һәсән паша
Дејәчәк сәнинки дејил бу һүнәр.
Дејә о, атыны илдырым кими
Сүрдү Короғлунун үстә бирбаша.

Чәкиб гылынчыны ендирди алчаг
«Әсирин» алнына... фышгырды ал ган.
Гылынч бу зәрбәдән әјилиб анчаг
Санки үзр истәди гоч Короғлудан.
Инсан утанмады, дәмир утанды.

Короғлу алышды,
Короғлу јанды.

—Aj намәрд, aj намәрд!
бу нәдир?—деди.
Јохса... јахшылыға төһфәдир,—деди.

АЗӘР

Мәним әсрим дә дејирәм јәгин
Әсил варисијмиш Бојубәјләрин...
Дедим инсан кәрәк дуја инсаны.
Чох да биз дүшмәник,
Инсанлыг һаны?
Сөнән од үстүнә од галамазлар,
Јара баглајаны јараламазлар.

Өлмүшдүм, тәзәдән санки дирилдим,
Мәрдлик гајда дејил, бир өрнәк имиш.
Дүшмәнә рәһм етмәк, мән бир дә билдим,
Һеч демә, өзүнү мәһв етмәк имиш...

ӨҮЧҮ

Тарихә баш вураг... бу аг, бу гара.
Мәрдлик базарында мән ки, сәррафам.
Һаггыны көстәриб чох һагсызлара
Анчаг дүшмәнинә мәрд олуб бабам.

Мәрдлик шәрәф олду тарихимизә,
Чох баһа отурду бу, анчаг бизә.
Кәтир хатиринә сәфәвиләри,
Бәс нијә о заман башда тач олдуг?
Тачы дујгулара сатандан бәри
Агыллы бир баша биз мөһтач олдуг.

Бә'зән өзүмүзү бәјәнмәдик биз,
Дедик филанкәсә кәрәк охшајаг.
Јанды өз багымыз... фикир чешмәмиз
Өзкә багларыны сулады анчаг.

Һеч кәс инчимәсин, дедик гој биздән,
Јандыг јад евиндә биз чыраг кими.
«Бујур» дејә-дејә, һөрмәтимиздән
Гонагы еләдик евин саһиби.

Бизим бөјүк-бөјүк устадларымыз
«Хәмсәләр» баглады өзкә дилиндә.
Јадын малы олду бизим варымыз,
Бабам талан олду өз мәнзилиндә.

Јада абидәләр учалдыб дедик:
Фәһләлик бизимдир, усталыг сәнин.
Чох заман өзкәјә гуллуг еләдик
Бејин бизим олду, әсәр өзкәнин.

Надир дә, Гачар да өлкәләр алды,
Вәтән учалмады, өзү учалды.
Өз доғма јурдуну ајаға салды,
Шаһлар бизим олду, зәфәр өзкәнин.

Салдыг өзүмүзү өзүмүз көздән,
Күлә илә ојнадыг әл чәкиб көздән;
Өлкәләр нур алды шәфәгимиздән,
Күнәш бизим олду, сәһәр өзкәнин.

Мәним сәрвәтимә чаһан көз дикди,
Сәрвәтим, дөвләтим она кәрәкди.
Бабам јер шумлады, бабам јер әкди,
Әмәк бизим олду, бәһәр өзкәнин.

Ачды синэсини бизэ бу торпаг,
Алэми бэзэјиб лут олдуг анчаг.
Чыдырда чапсаг да һамыдан габаг,
Һүнэр бизим олду, нэмэр өзкэнин.
Гызыл бизим олду, кэмэр өзкэнин.

Кэлди Сэбуһинин дедији күнлэр,
Ачылды бағланан көһнэ дүјүнлэр.
Ел өз ипэјини өзү кејинди,
Бүтүн вар сэсимлэ дејирэм инди:
Күнэш дэ бизимдир, сэһэр дэ бизим.
Һүнэр дэ бизимдир, нэмэр дэ бизим...

II фэсил

УКРАЈНАДА

Украјна, Украјна!
Гырх биринчи илдэн бэри,
Днеприн көј сулары
Өтүр матэм нэғмэлэри.
Јадлар кениш чөллэрини
Ајаглајыр,
Шевченконун ше'рлэри
Ган ағлајыр.
Мешэлэрдэ бүлбүллэрин
Инди өтүр һэзин-һэзин
Фүзулинин нэвэлэри
Һарајына кэлиб сэнин,
Кечэ-күндүз мешэдэјик.
Пајызын кур јағышындан

Чөллэр, дүзлэр ашыб-дашыр.
Дивизијамыз,
Гаршыдакы дөјүшлэрэ һазырлашыр.
Кэшфијјатчы дэстэлэри
Из ахтарыр
Дөврэсиндэ һэр хэндэјин, һэр каһанын.
Кэсик-кэсик ағ көтүклэр
Дишлэрини хатырладыр
Једдибашлы эждаһанын.
Һэр аддымда өтэн ганлы дөјүшлэрдэн
Нечэ излэр...
Сэпэлэниб јола-кола
Дэбилгэлэр, бош килизлэр.
Һэр чығырда
Бир ваһимэ, бир тэһлүкэ.
Елэ һэмэн бу мешэдэ
Чанаварла гаршылашыб,
О гырмызыпапаг бэлкэ?
Нэлэр, нэлэр пычылдајыр гулағыма
Бу чығырлар, долај јоллар
Бэлкэ... елэ бу мешэдэ кизлэнибдир,
Нэнэлэрин данышдығы
Түкүрпэрдэн о нағыллар?..

Чэкмэлэрин дабанында эридэрэк,
Күнлэри мэн, ајлары мэн,
Кечиб кетдим
Чоғрафија китабында
Адларыны охудуғум
Нечэ-нечэ шэһэрлэри, чајлары мэн.
Китабларда јазыланлар
Нечэ азмыш, нэ дајазмыш...
Мэрмилэрин түстүсүндэн

Көјүн көксү дамар-дамар,
Гәлпәләрин зәдәсиндән
Јерин көксү нахыш-нахыш,
Мин китабда јазыланы
Әвәз едә билмәз имиш бирчә бахыш.
Хәритәдә, китабларда
Ады белә чәкилмәјән
Обалардан, аулардан, дүзәнләрдән
Кечирәм мән.
Саатларла дөјүш кедир,
Бу кәндләрин һәр тининдә, күчәсиндә.
Нечә ганлы хатирәм вар
Бу кәндләрин нечәсиндә.

ЈАН-ЈАНА

Чох күчлүдүр һәлә дүшмән,
Бу кәндләри, шәһәрләри
Асанлыгла вермир әлдән.
Феврал ајы...
Сулар ашыр,
Сулар дашыр.
Дивизијанын өн дәстәси Днепрә
Јахынлашыр.
Танкларымыз һәмлә кәлир
Дүшмәнин өн чәркәсинә,
Катјушалар
Матәм маршы гатыб бу күн өз дилинә—
Сыхышдырыр алманлары
Днеприн сағ саһилинә.
Дөјүш кедир ики саһил арасында
Чај бөлүнүб ики јерә
Чај сығыша билмир даһа—

Сағдан сола, солдан сағa
Мәрми атан саһилләрә.

Днеприн көј сулары
Ал-әлван, ал-әлван.
Саһил боју һара бахсаг
Гызыл ган, гызыл ган.
Елә бил ки, көј сулара
Пајыздан хал дүшүр,
Саһил боју мејит ахыр
О јандан, бу јандан.

Енли чајын ортасында
Мејитләр көрүшүр...
Далғаларын гучағында
Дајана-дајана.
Үзүб кедир
Дүшмән олан мејитләр
Јан-јана, јан-јана.

НИШАНКАҺ

Тушламышам түфәнки
Кол дибиндә тәрпәнән
Дүшмәнә... Көзләјирәм...
Бир саатда елә бил
Бүтөв бир заман кечир,
Мәним јолум түфәнкин
Нишанкаһындан кечир.
Биз һамымыз бу јолда
Бир нәфәрик, бир нәфәр.
Бир һәдәфә јөнәлиб
Атдығымыз күлләләр.

Нә көзәлдир бу бирлик,
Нә көзәлдир бу вәһдәт.
Бүтүн зәфәрләри дә
Һәр заман доғду вәһдәт
Бурда бирчә һәдәф вар,
Артыг сөзә јер олмур.
Бурда узун-узады
Һәрәси бир тәрәфә
Чәкән нитгләр олмур.

Һәр шөһрәти, шәрәфи
Әрзә јајды бу вәһдәт,
Каш һәр јердә, һәр ишдә
Сахланајды бу вәһдәт.

Әмәли бир,
Сөзү бир
Јолу да бир оланлар
Нечин гадир олмасын?
Ахы, Вәтән дә бирдир
Нијә бизим јолумуз,
Сөзүмүз бир олмасын?

Вәтәним јашајырса
Өлүмдән горхмарам мән;
Тәк дүшмәнимлә дејил,
Өлүмлә дә варам мән!..

Јох! Вәтән өлә билмәз.
Онун өлмәзлијини
Газанырыг биз бу күн
Нә шүарла, нә сөзлә!
Газанырыг бурда биз
Анчаг өлүмүмүзлә!

Өлүм? Она нә вар ки,
Горхулу кәлмир мәнә.
Горхурам һәјатымы
Учуз сатам дүшмәнә!
Тушламышам түфәнки
Көзләјирәм бајагдан
Бир саатда елә бил
Бүтөв бир заман кечир.
Јолумуз,
түфәнкләрин
Нишанкаһындан кечир.

БИР ПАРЧА ГӘНД

Дөјүшләр, дөјүшләр, агыр дөјүшләр
Дүшмән алајынын сәбри түкәнди
Каховка кәндинә кирдик бир сәһәр,
Кәзирәм синәси јаралы кәнди.

Евләр ган ағлајыр, күчәләр лал-кар,
Боғулур дашлар да санки гәһәрдән;
Орду орддан кечән сысга адамлар
Һәјәтдә, бачада көрүнүр һәрдән.

Кирирәм евләрә... евләр очагсыз,
Газанлар пасланыб, кәрәксиз галыб.
Бачалар түстүсүз, чыраглар јағсыз,
Тәкнәләр, сүфрәләр чөрәксиз галыб.

Бир евин јанында әл-әлә кедән
Ики ушаг дәјди көзүмә бирдән.
Бири лап ушагды... ики-үч јашы
анчаг оларды,
Башында јамағлы пилотка варды.

Бизи көрән кими тез карыхдылар,
Үркәк бахышларла мәнә бахдылар.
Чатдым онлара
Әјилиб ушағын өпдүм үзүндән
Дедим:—Горхма, оғул, јад дејиләм мән.
Көрпә үрәкләнди,
Ачдым чантамы
(Бизи сејр едирди кәнардан һамы).
Бир парча гәнд тапдым
—Көтүр, је,—дејә,
Вердим көрпәјә.
Алды, гәндә бахды,
Гајтарды анчаг.
Кәнарда дајанан о бири ушаг
Деди:—Гәнд көрмәјиб һәлә гардашым
Одур ки, танымыр.
Ахды көз јашым,
Илк дәфә, чәбһәјә дүшәндән бәри...
Ах!.. Нәләр дејирди онун көзләри.
Ушаг мәлул-мәлул бир гәндә бахды,
Бир мәнә бахды.
О бахыш дејилди,
Јох о, бычагды—
Көксүмә тахды,
Үрәјим әриди көзүмдән ахды.
Өлүмләр, гырғынлар көрдүм,
Мән јенә
Беләсарсылмадым,
јох, бу ағырды
О бахыш, нәјәсә мәни чағырды
Бахан о дејилди, елә бил мәнә
Онун көзләрилә вәтән бахырды...

МӘКТУБЛАР

Еј Вәтәндә бүкүлүб сәнкәрләрдә ачылан,
әтир кими сачылан,
Әскәрләрин көзүнә ишыг верән, нур верән,
Бу сојуг сәнкәрләрә бир истилик кәтирән
бир парчачыг кағызлар,
Сиздә елин, обанын нәғмәси вар, сәси вар.
Сиздә доғма очағын оду вар, нәфәси вар.
сиз еј сирли кағызлар,
еј мөһүрлү кағызлар.
Әскәр сизи дөнә-дөнә охујур.
Күндүз, күнә охујур
Кечәләрсә...
Ај-улдуза охујур.
Һәр кәлмәни јүз јерә
Јоза-јоза охујур.
Һәр сөзү әзбәр билир.
Чүмләнин сонундакы, сөзүн әввәлиндәки,
һәр мә'наны, мәтләби
күдә-күдә охујур.
Пакетин үстүндәки
мөһүрү дә охујур
Мөһүрләрдә ај вә күн,
Бир дә... шәһәрин ады...
Бу нөгтәдән күч алыб
Учур,
Учур, һеј учур,
хәјалларын ганады...
«Бакы», «Шәки», «Ләнкәран»—
Бир әл бојда кағызда
О бојда Вәтән кәлир.
Узун-узун јоллара
Көзүнү дикән кәлир.

Сәбри түкәнән кәлир
Гуртарыр никаранлыг,
Вәтәнин һавасыјла
нәфәс алыр бир анлыг.
Доғма од-очаг кәлир
Көзләринин өнүнә
өз әлилә әкдији
бағча кәлир, бағ кәлир.
Дөјүшләрдә бәркијән,
Һәмишә «вур, вур», дејән
әскәрин үрәјинә
Бир парчачыг кағызла
Дағ кәлир, дајағ кәлир.
Сулу сәнкәр, тар ахшам.
Күллә выјылтысына
хәјалымда дәм тутуб,
Әлимдә гәләм тутуб
Евә мәктуб јазырам:
Сабаһ бөјүк һүчум вар,
«Әзиз ана, саламлар...
Алдым мәктубунузу
Мән јахшыјам...
Јахшыјам...»
Сулу сәнкәр,
Јағыш, гар...
Сабаһ бөјүк һүчум вар,
«Гәлбинизи сыхмајын.
Әкәр... мәктуб кечиксә...
Нә олар...
Дарыхмајын
Бә'зән... вахтымыз олмур.
Сән демишкән, нис күнүн
Өмрү, күнү аз олар...»
Сулу сәнкәр,

Сојуг, гар...
Сабаһ бөјүк һүчум вар.
Ким билир, бу, бәлкә дә...
Мәним евә сон сөзүм
Сон мәктубумдур...
Гәләм
Дурду, дајанды бу дәм.
Һә... бәлкә дә... бу мәктуб
Евдә охунан заман
Гәлбим сусмуш олачаг...
Ола биләр...
Мән анчаг
Инди мәктуб јазырам.
Әлим сағ, ајағым сағ...
Ағрымамышдан әввәл
Ағрысыны дүшүнән
Башын дәрдинә галмаг...
Өлүм һәлә кәлмәмиш
Гаршысында саралмаг...
Нәјә кәрәкдир, нәјә?
Бу, јарашмаз кишијә...
Сулу сәнкәр,
Јағыш, гар...
Сабаһ бөјүк һүчум вар...

ТАПШЫРЫГ

Бәһәддинә тапшырыг:
Ијирми дәгигәјә
Чатдырмалы
О, рабитә хәттинин
Гаршыдакы тәпәјә
Гар јағыр пилтә-пилтә.

Гәһрәманлар сүрүнүр.
Јаныб сөнүр фишәнкләр
Тәпә кендән көрүнүр.
Дүшмән көрүб онлары.
Јағыр күллә јағмуру
Әскәрләрин үстүнә.
Дашлардан тута-тута
Онлар сүрүнүр јенә.

...Чатдылар
Бирчә көз гырпымында
Бөлүк илә бирбаша
Рабитә јаратдылар
Јаныб сөнүр фишәнкләр
Тәпәнин зирвәсиндә
Онлар көрүр һәр јери,
Баһәддинин әмрилә
Нишанкаһа салыныр
Дүшмәнин мөвгеләри.
—Филан нөгтә, филан јер
— Атәш!
— Атәш!
— Атәш!
— Бир гәдәр сол тәрәфә
— Атәш!
Бүтүн зәрбәләр,
Дәјир јалныз һәдәфә.

Бир аз кечир, отуз танк
Һүчум чәкир вурһавур!
Сәсдән гулаг тутулур.
Бу вурһавур ичиндә
Ешидилир јенә дә
Баһәддинин кур сәси.

«Атәш» сәси, «вур» сәси.
Танклар алышыб јаныр,
Чөлләр нура бојаныр.
Батарејa дүшмәнин
Сәккиз танкыны вурду,
. . . .
Дүшмән кери отурду.

БОРЧ

Һүчум! Һүчум! Чан атырыг
Биз, саһилдән-саһилә,
Биз, шәһәрдән-шәһәрә.
Аддымлајыр бурда заман,
Кечән заман,
Биз, сәнкәрдән-сәнкәрә.
Бурда јалныз әмәлләрин күлләсијлә
Вахт өлүр.
Ајын, күнүн гијмәти дә
Тутдуғумуз обаларла, шәһәрләрлә
Өлчүлүр.

Кәсилмәјир кечә-күндүз
Һүчумларын арасы.
Одессаја јахынлашыр
Бизим Дивизијамызын
Гаршыдакы сырасы.

Өн сырада бизим бөлүк,
Гасым кедир лап өндә.
О данышыр әлиндәки
Автоматын дилиндә.
Јох, јох, бу мән таныдыгым

Ушаг кими бахдығым
Гасым дејил,
О дејил.
Она көјдән вәһј кәлиб елә бил.
Онун ирадәсилә
Тәнзим олур бу јүрүшүн
Һәм әввәли, һәм сону.
Гојуб дизи алтына
Тәрәддүдү, горхуну.
Арха јадындан чыхыб
Өнә бахыр, о, өнә!
Автоматы сүрәкли,
Чылғын гәһ-гәһәләрлә
Күлүр дүшмән үстүнә.

Күллә өтүр солундан,
Мәрми кечир сағындан.
Елә бил даш асылыб
Гасымын гулағындан.
Нә ешидир, нә көрүр,
Ата-ата јүјүрүр.
Күллә дәјир әлинә
Һисс еләмир о јенә
Бу мәгамда бәнзәјир
О, гејрәт һејкәлинә.
Давамыдыр бу өмүр
Нечә мә'налы өмрүн,—
Газанханын, Бабәкин
Тимсалыдыр о, бу күн.

Атыр өзүнү бирдән
О, дүшмән сәнкәринә,
Чәкир тәтији... анчаг
Дараг бошдур, о јенә

Итирмәјир өзүнү,
Тез чијниндән чыхарыр
Автоматын бағыны,
Чевирир гундағыны.

Гаршысына чыханы
Вуруб сәрир:
— Бу сәнин!
Бу сәнин!.. бу да сәнин!
Донуб һејрәт ичиндә
Лап өзү дә дүшмәнин.
Бирдән...
гәфил бир күллә.
Јыхылыр үзү үстә.
Бизимкиләр долушур
Сәнкәрә дәстә-дәстә.

Кәлир бизим командир
Чәназәнин өнүндә
Баш әјиб тә'зим едир.

Гасым командиринин
Гаршысында гурујуб
Нечә јол бирчә күндә.
Индисә командири
Гурујуб һејкәл кими
Әскәринин өнүндә...

Кәндин баш мејданында
Гасымы дәфн еләдик.
Онун дүшмән әлилә
Оғурланан өмрүнү
Јајлым атәшләрилә
Биз һаваја чиләдик.

Јығылды кәнд әһли дә,
Күл-чичәк кәтирдиләр.
Гәбр үстүнә сәрдиләр.

Кәнддәки тәк мәктәбә
«Гасым» ады гојулду.
Күллә гыран бир өмрүн
О гырылан парчасы
Бу кәнддә мәктәб олду.
О, бир иди, јүз олду.
Көрпәләрин дилиндә
Нәғмә олду, сөз олду...

Онун гырылмыш өмрү
Азәрбајчан өнүндә
Борч иди... арамызда
Пајладыг о борчу биз.
Борч үстүнә кәлди борч
Јүнкүлләшди јолумуз,
Ағырлашды чијнимиз.
Өзү бу кәнддә галды,
Арзулары биздәдир;
Сәси, сөзү Вәтәндә
Борчу чијнимиздәдир.

* *
*

Борчуну билмәјәнләр
Һәгигәтдән кен олур,
Торпаг да өз борчуну
Дәрк едәндә... о торпаг
Чеврилиб Вәтән олур.
Һәгигәти тапмадыг
Мүгәддәс сандығымыз
Тәригәтдә, диндә биз.

Анчаг даим учалдыг
Борчун үзәриндә биз.

Учалмады һеч заман
Шөһрәти мәсләк билиб
Учалмаға тәләсән.
Галхды әсрин фөвгүнә
Өз мүгәддсә борчунун
Ајаглары алтында
Өзүнү гурбан кәсән.

Достумуз да чох бизим,
Гоһум-гардашымыз да.
Вәтәнсә... бир дәнәдир.
Еј Вәтән, еј анамыз,
Илк борчумуз сәнәдир,
Сон борчумуз сәнәдир!

Гүрбәтдә јох, Вәтәндә
Олдуғујчун исидир
Бизи доғма комамыз.
Әглимиз дә һәрләнир
Әгрәбәнин учунда,
Сәнсән гибләнүмамыз!

ЈОЛЛАР

Топландыг алај-алај,
Гырылдыг бөлүк-бөлүк.
Тәк јоллар үстә дејил,
Илләр үстә јүрүдүк,
Күнләр үстә јүрүдүк.
Раст кәлдик нечә-нечә

Дүшмән алајларына...
Кәлиб чатдыг гырх дөрдүн
Биз баһар ајларына...

Сиз, еј доғма Вәтәндән
Узаг, аралы јоллар,
Башы бәлалы јоллар.
Һәр чаласы, чухуру,
Дашы јаралы јоллар.
Кетдик...
Кетдик... Нечәмиз
Елә јолларда итдик.
Биз нечә чүт чәкмәни
Синәниздә әритдик.

Дәрдимизи бу јоллар
Нә ешитди, нә билди.
Һәрарәтли, тәлашлы
Көнүл вурғуларымыз
Сизин сојуг, буз кими
Синәнизә сәпилди,
Тозлу-торпаглы јоллар,
Синәси дағлы јоллар.
Бизим өз әлимизлә
Бу јолларда горунду
Намусумуз, арымыз.
Аналарын көз дикиб
Сәһәр-ахшам бахдығы
О јоллардан башланыр
Бу дөјүш јолларымыз.

Бу әзаблы јолларын
Дастаны дилимиздә,
Әзабы чијнимиздә,
Тозу шинелимиздә...

Көрдүк әзаблы күнләр
Инамымыз итмәди,
Биз она чан вермәдик
Бу јолларда ән көзәл
Дујғулары, һиссләри
Биз салыб итирмәдик.
Бу јолларда нә гәдәр
Човғуна, гара дүшдүк.
Нечә-нечә дост илә
Бу јолларда ајрылыб,
Бу јолларда көрүшдүк.

Јолумуз әјри-үјрү,
Мәгсәдимиз дүз олду.
Бизим дөјүш јолумуз
Өмүр јолумуз олду.

СӘН КУЛ АХТАРЫРСАН

Бүлбүл напә чәкди, бүлбүл уғунду.
Дәјишди бир анда көһнә мәнзәрә.
Бу ширин нәғмәдән тәбәссүм гонду
Мүркүлү көзләрә,
Далғын үзләрә...

Галдырды башлары сәнкәрдән бу сәс.
Һамы бир-биринә бахды, дајанды.
Бу дәм бир анлыға өзүнү һәр кәс
Доғма бағчасында, евиндә санды.

— Бүлбүл, нәғмәләрин синәми дағлар
Јаралы чөлләрдә кәл өтмә дил-дил.
Бүлбүл, алданмысан, јер-көј ган ағлар,
Бу баһар, умдуғун о баһар дејил.

Дүнјанын нөврағы нечә позулду,
Маһнылар чиләмә сәнкәримизә.
Күллә выјылтысы нәғмәмиз олду
Инди бүлбүл сәси јарашмыр бизә.

Нечә јаралыдыр, көр нечә, торпаг.
Дајан, нәғмәни кәс, өтмә бош јерә.
Күл чичәк јеринә, бүлбүл, јахшы бах.
Миналар әкилиб инди чөлләрә.

Сән күл ахтарырсан, бүлбүл,
бир дајан!
Баһар һәсрәтилә алышыб јандын,
Јохса... синәләрдә ачылыб јанан
Гызыл јаралары сән күлмү сандын?
Бүлбүл, нәғмәни кәс, бүлбүл, амандыр,
Нә өзүнү јандыр, нә бизи јандыр!

ӘНВӘР ӘЛИБӘЈЛИ

Таг-таг, таг-таг!
Бир саат габаг
Дүшмәнә топлардан атәш јағдыран,
Әнвәр ше'р јазыр торпаг газмада.
Дүшмән сәфләрини дағыдыб гыран
Әлләр, ше'р јазыр торпаг газмада...

Гәлбинин одуна шаир, анбаан
Сачдығы атәшдән од гатыр инди.
Атдығы топларын вурғуларындан
Ше'ринин вәзнини јарадыр инди.

Јумшаг тәбиәтли бу һәлим инсан
Дејәрдин, гуша да даш ата билмәз.

Анчаг... топ далына кечдији заман
О, јалныз әскәрдир.
Өләр, јенилмәз!..

Дөјүшдә әскәрди,
Адичә әскәр.
Дөјүш гуртардымы?
Шаирди Әнвәр.

Онун ше'риндә дә топ сәси курлар
Күнүн өз сәсидир һәр тәзә ше'р.
Бурнунун үстдәки тәк-түк чопурлар
Гырма ләкәсинә нечә бәнзәјир.

Гәлбинин одуна шаир, анбаан
Сачдығы атәшдән од гатыр инди.
Атдығы топларын курултусундан
Ше'ринин вәзнини јарадыр инди:
«...Инди дөјүшүрәм мән
Кәләчәк хош чағымчын
Варлығымла һисс едиб
Буну билирәм анчаг
Бу күн килидли галан
Ајнабәнд отағымчын
Мәним јералты газмам
Тәмәл дашы олачаг!..»

СӘНКӘРЛӘР

Сәнкәрләр,
хәндәкләр,
учурумлар, јенә!
Јазыр тарихими мәним өз ганым.
Бу күн Русија илә чијин-чијинә

Јарыр чәбһәләри Азәрбајчаным.
Ганлы говғаларда кечиб чанындан
Нәјисә ахтарыр һәмишә инсан.
Һәр халгын, һәр јурдун мәрд оғуллары
Вәтәнин наминә нәләрдән кечир.
Дејәрдим, тарихин ана јоллары
Һәр заман чәбһәдән, сәнкәрдән кечир.

Сәнкәрләр—заманын ајаг изләри,
Сәнкәрләр—торпағын дәрди, сәридир.
Дүнјанын бу күнә бахан көзләри,
Тарих китабынын һәрифләридир.

Сәнкәрләр—ән бөјүк имтаһан јери,
Сәнкәрләр—торпағын мин синә дағы
Сәнкәрләр—заманын тәлатүмләри,
Сәнкәрләр—нифрәтин ачыг додағы.

Сәнкәрләр—дүнјанын өз тәзадлары,
Јараныр фикирләр зәлзәләсиндән.
Сәнкәрләр—мәсләкин јер ганадлары
Шәрәфи учалыр күллә сәсиндән.

Сәнкәрләр—атәшлә данышыб динән
Бөјүк бир өлкәнин ән ајдын дили.
Өз һаггы наминә тәлатүмләнән
Гәзәб дәнизинин ахыр саһили!..

ЈЕНИ ГӘЛӘБӘЛӘР

Чәсарәт өлчүлмүр гүввәтлә, сајла,
Һагг илә јүксәлди шәрәфим, шаным.
Кәлди өз гәһрәман оғулларыјла
Молдав торпағына Азәрбајчаным.

Алајлар вермәди әлдән фүрсәти
Гәдим Вероннада топланды, дурду.
Дивизија бурада кәләчәк, гәт'и,
Бөјүк һүчумлара һазырлашырды.

Дөјүш јолларында өзү јүксәлән,
Һәр кәсин өз јолу, рүтбәси, ады.
Дөрд јүз он алтыја тәзәчә кәлән
Чаван әскәрләрә тә'лим башлады.

Һамы бир мәгсәдә, јола чан атды,
Бөјүдүб гәлбиндә гәзәби, кини.
Һәр икид әскәрин јолу јаратды
Шанлы дивизијанын проспектини.

Гырх бешинчи илин гышы...
Дивизија,
Башлады ән гәт'и, сон һүчумлара.
Өлкәләр адлајыб чатды Полшаја,
Ағыр чәбһәләри о јара-јара.

Глузно... адамлар күчәдә мин-мин,
Ачылды үзләрдә күл-чичәк јенә.
Азадлыг кәтирдик бөјүк Шопенин
Дөрд ил дарда галан нәғмәләринә.

Азадлыг наминә силаһ галдыран,
Еј әскәр, хошбәхтсән... сәндәдир һүнәр
Кечдијин јерләрдә сәнин һәр заман
Ајағын алтына чичәк сәпдиләр.

Хошбәхтсән!.. үзүнә күлүр зәфәр дә,
Сәнин ајдан ары бир амалын вар.
Бәдбәхт о әскәр ки, кечдији јердә
Ону чичәк дејил, гәзәб гаршылар.

О әскәр, нә гәдәр икид олса да
Бармағы тәтикдә титрәмәзми бәс?
Белә бир әскәрин икидлијиндән,
ахы, нә фајда?
Чалдығы зәфәр дә бир һечә дәјмәз.

Јад орду јад јерә кирдији заман
Өлкә матәм тутар бу көз дағына.
Мәним дивизијамса өз торпағындан
Сәадәт aпарды јад торпағына...

III фәсил

АЛМАН ТОРПАҒЫНДА

Алманија, Алманија
Ики чәбһә, «гисас» дејә
Синән үстә адлады.
Сәнин мәддән
Бу күн сәнин өз башында чатлады
Тарих боју сән өзүнә сығышмадын,
Нечә дәфә партладын.
Өз әлинлә лә'нәтләнди өз адын...

Јандырмаг истәјирдин
Сән бу бојда дүнјаны
Өзүн јандын,
богулдун өз түстүнә.
Инди дајан, көрүрсәнми?
Дүнја кәлир үстүнә.
Јурд-јувасы талан олан,

Јетим галан көрпәләрин
Мәлул-мүшкүл бахышлары
Инди кәлир үстүнә.
О өлкәдә, бу өлкәдә
Төкдүјүн көз јашлары
Инди кәлир үстүнә.
Вәтәниндән узагда
Вәтәни ајдын көрән
Дүшүнән, дүшүндүрән
Алман вәтәндашлары
Инди кәлир үстүнә.
Узаг, гәриб елләрдә
Ағлајан баш дашлары
Инди кәлир үстүнә.
Синәләрә вурдуғун
Чалым-чарпаз о дағлар
Кәлир инди үстүнә.
Бағладығын гапылар,
Сөндүрдүјүн очаглар
Кәлир инди үстүнә.

ТАРИХ

Оттондан[1]—Һитлерә!
Он әср, нәдән
Сәрһәддин һәмишә сәнә дар олду;
Бу гоча дүнјамыз сәнин әлиндән
Ганлар ичә-ичә лап безар олду.

Сәлиб јүрүшләри һеј заман-заман,
Једди, отуз иллик мүһарибәләр.

[1] X әсрдә ишғалчы алман кралы.

Говғалар ичиндә «бөјүдү» алман
Бир дејән олмады бу ганлар јетәр!

Каһ Римә долашдын, каһ да фирәнкә
Нечә јол дағытдын Мачарыстаны.
Һәр дәфә сән чәкдин дүнјаны чәнкә,
Јыхдығын ашкардыр, гурдуғун һаны?

Бөјүтмәк гәсдилә өз торпағыны
Вурушдун, көрмәдин анчаг буну сән
Поздун күндүзләрин тәмтәрағыны,
Са́кит кечәләрин јухусуну сән.

Елә һеј вурушдун, барышдын јенә.
Һеч вахт билинмәди достун, дүшмәнин.
Һәр дәфә сығындын өз сәрһәддинә
Өзүндән ағырдыр тарихин сәнин.

Мүдһиш кралларын сөјләди:—«Мән, мән!»
Дедиләр: «Дүнјаны тәзәдән бөләк.
Һагсыз бөлүнүбдүр дүнја әзәлдән,
Һагги бу дүнјаја гајтараг кәрәк».

Чохлары бу дәрди кәтирди дилә,
Чохлары дүнјаја чох тәлә гурду;
Бир заман Һејне дә кинајәсилә
Бу «һагсыз» бөлкүјә ишарә вурду:

«Гурулар—руслара, франсызлара
Табедир,
Дәнизләр—инкилисләрә
Хәјалат аләми, кениш сәмалар
Гәдимдән гисмәтдир тәкчә бизләрә.

Бах бурда үстүнлүк бизимдир, бәли,
Биз көјдә јерләшиб салмышыг вәтән.
О бири милләтләр ашағылары,
Гуру јер үзүнү едибләр мәскән...»

Шаир дә оламмыр бурда гәрәзсиз,
Буну бир дәрд кими дүшүнмүш о да.
Дејир:—Јухарыја лајиг икән биз
Јер тапа билмәдик ашағыда да.

Шаирин тәзады... о көрүр, дујур.
Бир јандан тохунур бу дарлыг она,
О бири јандан да лә'нәт охујур
Залимләр, зүлмләр Алманијасына:
«Еј Алманија, сәнә кәфән тохујуруг,
Тохудугча, әбәдилик, үч гат
Лә'нәт охујург
Сәнә лә'нәт охујуруг...»

Сән зора күвәндин, билмәдин амма
Һәр бөјүк зәфәрә һагг бүнјад олур.
Билмәдин, «зүлм илә гурулан бина
Әдлилә учулуб тез бәрбад олур.»
Инсандан әввәлдир бу торпаг, анла
Мән бурда,
сән исә орда јарандын.
Бу гәдим бөлкүјә өз үсјанынла
Хилгәтин әзәли һөкмүнү дандын...

Үсјанын мә'насыз, чәһдин һавајы,
Заман өз јолујла дурмадан кедир.
Һәр халгын, милләтин өз торпаг пајы,
Хилгәтин, иглимин өз аһәнкидир.

Өзүнү гојдугча дүнјаја гаршы
Позмагмы истәрсән бу аһәнки сән?
Инсандан гочадыр дөвранын јашы
О ки, һеч дөнмәјиб өз кәрдишиндән.

Һеч вурмаг олармы гоза дүјүнү?
Буну бачармајыб елм дә, дин дә.
Гисмәтә шүкран ол, бөјүклүјүнү
Көрмә өзкәсинин кичиклијиндә.

Дүшүндүм, дашындым, чох дүшүнүбләр,
Нәдәндир сәндәки бу нараһатлыг?
Сығмады өзүнә, партлады Вертер
Әглинми, һиссинми, ганынмы артыг?
Торпағын чатмырмы?
Бәһанәдир бу!
Бурда биринчилик иддиасы вар.
Елә билирәм ки, торпаг, һава, су
Бу кениш дүнјада һамыја чатар.

Башабәла олду өз рәһбәрләрин,
Торпағын аздырса... идракын ки, вар.
Бир гарыш торпагда јүз гарыш јерин
Күлүнү дәрмәјә идракын чатар.

Бу ганлы говғалар сәнә нә верди?
Ал гана бәләдин һәр гарыш јери.
Сәнин фүрерләрин гырды, чевирди
Учуран әлләрә гуран әлләри.
Тамаһ, јенә тамаһ!..
Бүтүн дүнјаны,
Овуча сығдырмаг!
Нағыла бир бах!

Дејирәм, дүнјаја нағыллар јетәр,
Неронлар, Тејмурлар бачармајаны
Һитлерләр, Көбелсләр бачармаг истәр.

Нағыллар, дүнјанын бәсидир, бәси!
Нағыллар бир заман тилсим ачарды.
Тамаһ олмасајды,
инсан нәфәси
Дүнјаја атәш јох, әтир сачарды...

РУЧУ

Даһиләр—һәрәси бир бөјүк чаһан.
Туфанды Бетһовен, боранды Көте.
Елә бил үмманлар фыртынасындан
Јаранды Бетһовен, јаранды Көте!

Онларда севки дә, нифрәт дә, кин дә
Сәрһәд танымады, күлдү хилгәтә.
Сәнин «фыртыналы даһиләр»ин дә
Нә өзүнә сығды, нә тәбиәтә.

Мәкр вә Мәһәббәт! Үсјандыр јерә!
Ағладыр дүнјаны тарихдән бәри.
Сығыша билмәјир дибсиз көјләрә
Фаустун дәһшәтли дүшүнчәләри.

Шиллерин амансыз үсјанларындан
Нәсилләр дәрс алды бир мәктәб кими;
Карлын бычағыјла биз дә бир заман,
Мә'сум Фирәнкизи өлдүрмәдикми?

Бөјүк бир милләтин од нәфәсилә
Русија хилас олду көһнә донундан.
Марксын, Енкелсин үсјан сәсилә
Данышды «Аврора», дәјишди дөвран.

Өз әсринә гаршы тәк дурду Маркс,
Күнәш тәк парлады бизим әсрдә.
«Аврора» топуну долдурду Маркс
Анчаг о курлады бизим әсрдә.

Мүдрүк фәлсәфәнлә јол ачдын бизә
Јаранды чаһанда тәзә бир чаһан
Марксын чеврилди әгидәмизә
Заман чыха билмәз өз ахарындан.

Өзүн јаратдыгын бир фәлсәфәјә
Нијә дүшмән олдун, сән бу күн нијә?
Ачдыгын чығырла кетмәдин өзүн,
Хијабана дөнүб о чығыр бу күн.

Һәмән хијабанла үстүнә инди
Өзүн јаратдығын фәлсәфән кәлир;
Сәнә ајры јолу көстәрәнләри
Бүкмәјә,
о јолла бир кәфән кәлир!..

ТОМАС МАНН

Вејмар! Ләкәләнди шәрәфин сәнин.
Еј нечә даһинин јурду, мәскәни
Виландын, Шиллерин, Бахын, Көтенин
Адыјла таныды бу дүнја сәни...
Бәс инди?..

О шәрәф, шан ләкәләнди
Ајры ад гошулду адына инди...
Еттерсберг дағында—лап јахынында
Өлүм дүшәркәси салдылар, Вејмар.
Чимдириб сәни дә инсан ганында
Адына көр нечә дамға вурдулар.

Нијә Буһенвалды бурда тикдиләр?
Бир халгын шәрәфи көр нәјә дөндү.
Дүнјаја улдузлар бәхш едән шәһәр
Дүнјанын гојнунда ләкәјә дөндү.

Еттерсберг чивары... бир вахт, бу дағда
Көте кәзинәрди,
Бах кәзинәрди.
Онлар дүшүнәрди инсанлыг һагда
Нәвәләр, инсана ишкәнчә верди...

Көте дүшүнәрди: көрән нејләјәк
Инсан хилас олсун әзабларындан.
Бу күнсә Фауста силлә чәкәрәк
Инсан әзабындан һәзз алды инсан.

«Али һәгигәтләр» кәзирди Көте
Бу јолда бәшәрә о, шөһрәт олду.
Онун вәтәниндә бир алчаг бүтә
Баш әјиб, һәгигәт јерә вурулду.

Көте сөјләди ки, нә дин, нә ганун,
Инсан идракынын гәдрини билди.
Бәшәри дүшүнән доктор Фаустун
Вәтәни бәшәрә бәла кәсилди...

Бетһовен!—Баһадыр, јенмәз гәһрәман!
Одунун мајасы вүгардан олду.
Јалныз өз гәлбинә гул олдуғундан
Бүтүн үрәкләрә о солтан олду.

Бетһовен сөјләди, инсан учалсын,
О, һагга сәсләди Напалјонлары.
Онун јурдундаса тапданды мин-мин
Инсан шәхсијјәти, инсан вүгары...
Бах јердән гопарыб әлләримизи
Сәмави дүнјаја чағырды бизи...
Онун јурдундаса... хош хәјаллары
Сәмадан ендириб әздиләр јердә.
Көјләрә сығмајан идеаллары
Һасара алдылар дүшәркәләрдә...

Гәһвәји вәбанын рәзаләтини
Јуја билмәмишик һәлә бу күн дә.
Һитлер әмәлинин хәчаләтини
Чәкди Томас Манлар дүнја өнүндә.

О деди:—«Дүнјада биабыр олдуг.
Көрүн пејвәнд икән нечә чыр олдуг.
Дүнја чәллад кими танывыр бизи,
Лә'нәтлә јад едир Вәтәнимизи.

Дамғадыр дүнјаја инди Вәтәним,
Арзумуз, гәсдимиз белә дејилди.
Учадыр, бөјүкдүр милләтим мәним,
Бәс нијә бу гәдәр алчала билди?»

Јирми беш ил кечир о фыртынадан
Доғруну әјридән сечән һәр алман,

Бу күн дә дүшүнүб һеј дәрин-дәрин
Чәкир әзабыны о дәһшәтләрин.

Еј алман һәмкарым Шмидә, инди
Әсил сөз, доғру сөз мәним, сәнинди!
Сән өз милләтинин адындан бу күн
Лә'нәт охујурсан өтән күнләрә.
Сәнин мәктубларын... амалын, арзун,
Истәрәм һагг экиб, һәгигәт дәрә...

Көһнә Алманија дүнјаја күлдү
Нәһајәт чәбһәдә башы үзүлдү
Тәзә Алманија доғулду бир дә,
Өлүмләр јувасы—дүшәркәләрдә.

Буһенвалд салынды отуз једдидә
Фикир зәнчирләнди, вичдан боғулду.
Тарихин ләкәси, бу ағыр илдә
Инсан аһы үстә ил, тәһвил олду.

Елә бил вахт өзү өзүнү данды.
Көкләди сазыны заман гәм үстә
Күнләр дүјүн дүшдү, тарих утанды
Һөнкүрүб ағлады бу рәгәм үстә.

Дәрин дүшүнчәләр ода галанды,
Әсрин венасында ган лахталанды...
Сөкүлдү дирәкләр, учулду дамлар,
Мүсибәт јағышы јағды дүнјаја.
Адамлар, адамлар, јазыг адамлар,
Горху чешмәјијлә бахды дүнјаја.

Зүлмләр данышды горху-һүркүсүз
Зәһми јаман иди дәмир мәһбәсин.

Өтәри бир нида, өтәри бир сөз
Олду чан баһасы дүшүнән кәсин.

Дәјишиб һагг олду наһаггын ады
Гырылды ганады һәр хәјалын да.
Әсарәт әл чалды, зүлүм ојнады
Әдаләт һөнкүрдү гапы далында.

Гараны ағ кими дүртдүләр көзә,
Һәгигәт боғулду, һагг ифлич олду.
Фикирләр, әмәлләр дурду үз-үзә
Заман јолдан чыхды, вахт ифлич олду.

Тәзә «дин», јарадыб, о көһнә дини
«Мајн Камп»*—Бәшәрин аһына сатды.
Аллаһын көјдәки чәһәннәмини
Инсан, инсан үчүн јердә јаратды.

«Мәним мүбаризәм!»—нә дејир бизә?
Нәјин уғрундадыр бу мүбаризә?
Бир гансыз чәлладын һөкмү, гајәси
Олду бир өлкәнин мәрамнамәси.

Бу ганлы китабын һәр чүмләсинин
Мүбтәдасы нифрәт, хәбәри «өлдүр!»
Онлар чүмлә дејил, јахшы бах,
мин-мин,
Шәһәрләр үстүнә јаған өлүмдүр.

Һәр нидада гәзәб, һәр сөздә бир кин,
Һәр гара шрифтдән ган ији кәлир.

---

* Һитлерин «Мәним мүбаризәм» әсәринин алманча ады.

Бүтүн милләтләрин, бүтүн иргләрин
Сүмүјү үстүндә бир халг јүксәлир.
Дејирәм, икинчи чаһан һәрбинин
Јолу бу китабдан башланыр јәгин...

ЧӘКМӘЛӘР

Солдат чәкмәләринин
Сәсиндәки сөзү тап,
Мә'наны тап!
Тап-тарап!
Дәрә ашды,
Дағ ашды чәкмәләр,
Нечә-нечә өлкәнин
Тозларына булашды,
чәкмәләр!
Бу јоллара сәпилән
Мүсибәтдән, јоллары
Тәмизләди чәкмәләр.
Гурду јувасына дәк
Һеј изләди чәкмәләр.

Чәтин, узун јоллары
Дабанында әридиб
Удду, једи чәкмәләр.
Гафгаз әтәкләриндән
Авропаја јол ачды
Дүнән бизим чәкмәләр.
Бу гочаман дүнјанын
Ән тәзә тарихиндә
Ајаг изим, чәкмәләр!..
Ајларла, һәфтәләрлә
Ајаглардан чыхмајыр

Аддымлары шәрәфли,
Өзү габа чәкмәләр!
Саһибијлә бир дөзүр,
Һәр әзаба чәкмәләр!

Бу чәкмәләр бәнзәмир,
Авропадан өлкәмә
Ихрач олан: шиш бурун,
Модерн чәкмәләрә!
Тәзә дәбләр апармыр,
Јох, азадлыг апарыр
Кечдији өлкәләрә!

Алман торпағындајам
Јол кедирәм дәмадәм
Драјсиги, Лансберги,
Зоненбургу, Хаммери,
Чохдан өтүб кечмишәм.
Одерин сол јахасы,
Дүшмән тәслим олмајыр,
Сон нәфәси һәлә вар.
Чох гәзәбли олурмуш
Сон нәфәсдә чанавар...

БУҺЕНВАЛД ДУСТАҒЫ

Ајағында јун долаг,
Пәнчәји золаг-золаг,
Шалвары золаг-золаг
Бизим елли бир нәфәр
Гошулду чәркәмизә.
Башына кәләнләри
Данышды бир-бир бизә:
— Мајордум, әсир дүшдүм.

Әсир... о күндән бәри
Кәздим Алманијадакы
Бүтүн дүшәркәләри.
Нахһаузен, Дахау...
Сон бир илдәсә олдум
Мән Буһенвалд дустағы...
Данышдыгча, јазығын
Әсир әли-ајағы...
—Әјнимизә кејинчә
Золаг-золаг палтары
Һәр шеј дәјишди бирдән
Итирдик инсанлығы,
Әзми, ешги, вүгары...

Биз һасарлар ичиндә
Инсанлыг чәркәсиндән
Гараландыг, позулдуг.
Фашист чәкмәләринин
Пәнчәсиндә тоз олдуг.
Бир кибрит дәнәсиндән
Мин дәфә учуз олдуг.
Бизи нөмрәләдиләр
Сојадымыз, адымыз,
Фәрдимиз унудулду
Мәним нөмрәм, елә ки,
Мин үч јүз јетмиш олду,
Шәхсијјәтим, варлығым
Бунунла битмиш олду...
Гаја чапдыг, даш јардыг.
Узаг тикинтиләрә
Чијнимиздә апардыг
Дашлар, дашлар, а дашлар.
Дан јери ағармамыш
Дашлар ичиндә башлар,

Дашлар илә вурушлар.
Дашлар кими дашланан
Габар әлләримиздә
Ачды мин јара дашлар.
Фашист үрәји кими
Дашланан гара дашлар.
Көзләрдә јашлар ағлар,
Кирпикләр, гашлар ағлар.
Бизим көзләримизлә
Дил дејиб дашлар ағлар.
Бизи һеј дөјә-дөјә,
Бизи һеј сөјә-сөјә
Инсанлыгдан чыхарыб
Чевирдиләр сүрүјә:

Палтарымыз бир бизим,
Наһарымыз бир бизим
Ахшамымыз бир бизим,
Сәһәримиз бир бизим
Әзабымыз бир бизим,
Кәдәримиз бир бизим.
Сәһәр кетдик нахыра,
Ахшам дөндүк ахура.
Башымыз да гырхылы,
Фәргимизи билдирән
Бир шеј галмады биздә.
Бир-биринә бәнзәди
Һәлә сифәтимиз дә.

Мән инди дә билмирәм
Догруданмы инсанам?
Көрән бир вахт олмушму
Мәним дә атам, анам?..
Мәним дә өз Вәтәним,

Елим, күнүм вармыдыр?
Инсанаммы? Сөјләјин,
Бу сизә ашкармыдыр?
Кимәм?
Кимәм јох, нәјәм?
Дөшәмәләр силмәјә
Бир парчачыг әскијәм!..
Инсан, һүгугларыјла
Инсан чәркәсиндәдир.
Бүтүн һаггы, һүгугу
Әлиндән алынанлар
Ким дејил, нәдир, нәдир!..

Дүшәркәдә нә сөзүн,
Нә сөһбәтин, нә өзүн,
Нә күлүшүн, јеришин,
Нә дә... ишин сәниндир.
Нәфәсин дә, чанын да,
Фикрин дә, күманын да,
Намусун да, арын да,
О зол-зол палтарын да
Сәнин јох, өзкәниндир!..

Бу һалда... сәнсәнми сән?..
Сөјлә инсансанмы сән?
Өләндә дә демирләр:
Филанкәс өлдү... Јох-јох!..
Дејирләр, мин једди јүз
Гырх алты өлдү артыг!..
О јохдур, јохдур дәхи!
Онун бундан сонракы
јолу:
«Вилли мәтбәхи»*

* Крематорија.

Јандырырлар мејити
Анчаг һеч соран олмур
Бу рәгәмә дөнәнин
Күнаһы бәс нә иди?
Сәһәрдән ахшамадәк
Јаныр «Вилли мәтбәхи».
Бурда өлүм— о сон јол
Азадлыға, динчлијә
Кедән тәкчә јол олур.
Дүнән вар олан инсан,
Бир саатын ичиндә
Бир овучлуг күл олур.

Јаныр мәтбәх чырһачыр
Мәтбәхин борусундан
Дүшәркәјә һис јағыр...
Нәдән имиш билмирәм
Дүшәркә диварлары?

. . . .

О нијә сөкүлмәди,
О нијә дағылмады?
Инсан наләләринә
О нечә дөзә билди?
Јох! О, дашдан дејилди,
О, дәмирдән дејилди...
Дәмирдән олсајды о
Әријәрди мум кими.
Дашдан олсајды әкәр,
Лағым-лағым учулуб
Төкүләрди гум кими.
Дашдан, дәмирдән дејил,
Исти көз јашларындан,
Мәламәт дашларындан
Тикилиб о диварлар.

Буна шүбһәнизми вар?
Бәли, ода од дөзәр,
Фәрјада фәрјад дөзәр!..

Мән орда билдим анчаг,
Сәадәтчин инсана
Нечә аз шеј кәрәкмиш
Сәадәт—бир ичим су,
Бир дојумлуг чөрәкмиш!..

Хошбәхтлијин ичиндә
«Мән хошбәхтәм!»—сөјләјиб
Нәфәсини дәрән јох.
Күндүз јанан чырағын
Ишығыны көрән јох!..

...Бир алман шаирнјди
Мәним јатаг јолдашым.
О демәди: «аз ашым,
Мәним ағрымаз башым...»
О, өз нәғмәләрилә
Фашист зинданларына
Лә'нәт охудуғундан
Нәсиби зиндан олду.
Анчаг һәмән нәғмәләр
Лә'нәтләнән өлкәјә
Шәрәф олду, шан олду.
Сусмады зинданда да.
Бәшәр дүшмәнләринин
Бостанына даш атды.
Сучсуз күнаһкарларын
Нәғмәсини јаратды:
«Еј Буһенвалд,
Еј јаралы мәсканим,

Сәни һеч вахт унутмарам,
Талејим олдун мәним.
Күн кәләјди,
Тәрк едәјдим мән сәни.
Онда даһа чох биләрәм
Азадлығын гәдрини».

Нәғмә дилләр долашды,
Нәғмә һасарлар ашды...
Јетишди рәнсләрә,
Рәнсләр бир-бирилә
Ики күн давалашды.
Биз охудуг нәғмәни
Онлар бизә һүрдүләр;
Ше'р јаздығы үчүн
Шаири өлдүрдүләр.
Нәғмә охујанлара
Көр нечә дәрс вердиләр—
Шаирин дәрисиндән
Бир абажур дүзәлдиб,
Фашизми тә'рифләјән
Шаирә көндәрдиләр.

О шаир дә Шаирин
Дәрисиндән нур сачан
Кур ишығын алтында
Јазды: «Јашасын инсан!»

Инди мүһарибәдир.
Һамы дәһшәт ичиндә
Өмүр сүрүр, күн сүрүр.
Һәрәси бир дијарда
Тәк-тәк доғуланлары
Чәбһә јүз-јүз өлдүрүр.

Мәним көрдүкләрими
Көрәнләр чәкинәрми
Бир човутма күлләдән?
Дүшәркәдә оланда
Чәбһәдә өләнләрә
Нечә күсәнмишәм мән...

Нечә јалвармышам мән,
Талејимә, бәхтимә
Өмрүмүн чырағыны
Һавајы сөндүрмәсин.
Бу һасарлар ичиндә
Көзләрим баха-баха,
Мәни муфтә вермәсин!..

Өлсәм дә, анчаг билим
Нијә өлдүм, мән, нијә?
Һеч олмаса һәјатым
Дәјсин бирчә күлләјә.

Учуздур! Анчаг јенә
Биләрәм, көрәрәм ки,
Өмрүмү вердимсә дә,
Бу ган һәрисләриндән
Гопартдым бир күллә мән!

Јох!.. Нечин өлдүјүнү
Билән заман бир инсан,
Өлүм өзү утаныр
Алдығы гурбанындан.

КУСТРИН УГРУНДА

Биз Одери адладыг
Әмр кәлди:—Дүшмәнин
Архасыны кәсдирин!
Берлинә кедән јолун
Үстүндә гала кими
Дајаныбдыр Кустрин.
Бу галаја топлајыб
Дүшмән бүтүн күчүнү
Мин-мин ағыр гурбана
Баша кәлир һәр күнү.
Анчаг кери чәкилмир
Бүтүн бәшәријјәтә
Вердији ишкәнчәдән
О јорулмур,
Јорулмур.
Сон үмид саплағындан
Асылыб
        тәслим олмур.
Әнвәрин топчулары
Мәрми јағышларыјла
Чаваб верди дүшмәнин
Бүтүн чидди-чәһдинә.
Чатды дөрд јүз он алты
Сон истеһкам хәттинә.
Рабитәләр чаланды
Кустрин һалгаланды.
Варта, Одер чајлары
Үч јерә бөлүб кечир
Бу балаҹа шәһәри,
Дүшмән бир-бир дағыдыр
Јолумуз үстүндәки
Дәмир, даш көрпүләри.

Дуруб јолумуз үстә
Чајлар бир хәндәк тәки
Дүшмәнин әлиндәки
Истеһкамлар бирбәбир
Дағылыб әлә кечир...
Чајларын үзәриндән
Ип көрпүләр гурулду,—
Мартын он икисиндә
Кустрин тәслим олду...

«Пансер Фауст!»
        Бу ракетли гумбара
Алманијаны хилас үчүн,
Сон үмидкаһ, сон чара.
«Јох, Алманија әјмәјәчәк
Дүшмәнинә башыны!»
Бу хәбәри јајды бүтүн дүнјаја,
Рејхстагын
О тәблиғат машыны.
«Пансер Фауст»,
Утан, утан Алманија!
Мәрһәмәти, инсанлығы
Бәдхаһлыға, алчаглыға
Ахы, нијә дәјишдин?
Бир даһинин әсәрини
Сән мәрмијә дәјишдин.
О, «Фауст»ла инсанлары,
Инсанлыға чағырды
«Пансер Фауст» ракетиндән
Бу торпағын синәси,
Инди јағыр-јағырды...

БЕРЛИНӘ!

Берлин! Берлин!
Тәслим олмур о јенә.
Кечә—
Јүз-јүз прожектор
Ишыг салыр Берлинә!
Кур ишыг сүтунлары
Ајдынладыр һәр јери
Дурбинләрлә биз бахырыг,
Биз көрүрүк
Күндүз кими һәр јери...
Күчәләрдә адамлар,
Танклар, топлар, машынлар...
Көрән һансы үмидлә
Јашајыр инди онлар?..

Һүчум! Һүчум! Берлинә!
Гәт'и һүчум!
Сон һүчум!..
Сәнкәрләр ојум-ојум!
Дөнкәләр дағым-дағым,
Күчәләр лағым-лағым!
Биналарын синәси
Күлләдән дүјүн-дүјүн,
О дүнәнки шүарлар
Топларын лүләсиндә
Берлинә кирди бу күн.

Берлин!—Күчә дөјүшү.
Һеј вуруша-вуруша
Дүшмән гачыр дал-далы.
Өнүмүздә дајаныр
Силезија вағзалы

Нәһајәт Шпрее чајы
Дивизијанын
Гаршыдакы алајы
Көрпүләрә јан алды.
Дүшмәнин топ атәши!!
Јерләр, көјләр гаралды.

Кечди дәмир көрпүнү
Сәрдар әлиндә бајраг
О бири саһилдәки
Даш бинаја чатараг
Ган-тәрә бата-бата
Галхды икинчи гата.

Архадакы бөлүк дә
Јахынлашды бинаја
Әлләр әлә чаланды
Бинанын ејванында
Ал бајраг далғаланды.

Шәһәрдә һәр мәһәллә
Һәр зирзәми, һәр бина
Тәмизләнир јағыдан
Мин гурбан баһасына.
Бу јаралы јыртычы
Тәслим олмур һәлә дә
Үзүлмәјиб нәфәси.
Истеһкамдыр һәр бина
Бүтүн пәнчәрәләрсә
Онун атәш нөгтәси.

Вағзал чиварындакы
Мүгавимәт гырылды.

О Қајзер сарајыны
Тутмаг, Дивизијамызын
Он үч, јетмиш үчүнчү
Полкуна тапшырылды.

ҚАЈЗЕР САРАЈЫ

Алман империјасы! Зарафат дејил!
Аләмә сәс салды һајы, һарајы.
Дүнјаны далады дүз гырх једди ил
Вилһелм сарајы, Қајзер сарајы.

Өзү сөндүрсә дә өз чырағыны,
Күвәнир о кечмиш әзәмәтинә.
Империја дөврүнүн тәмтәрағыны,
О вермәк истәмир әлиндән јенә.
Нә имиш әвәзи һәдәр ганларын?
Сәнә бу әмәлдән бир нифрәт галыр.
Өзүндә өзкәни алчалданларын
Өзү мәғмун галыр, өзү алчалыр.

Хасајын бөлүјү...
Сәһәр лап еркән
Қајзер сарајына һүчума кечди.
Сарајын гаранлыг зирзәмисиндән
Атылан атәшләр бөлүјү бичди.

—Дајанын!—Ваһабын сәси учалды
Бирбаша Сараја бурдан јералты
кизличә јол вар,
О јолла әввәлчә кәшфијјатчылар
Гој кетсин, капитан!
Хасај дүшүнду.
Бөлүк аста-аста керијә дөнду.

Јүз өлчдү, бир бичди,
чәкди һагг-һесаб.

Нәһајәт капитан гәрара кәлди
Кизли јол тапылды,
Бир аздан Ваһаб
Дөјүш достларыјла јола дүзәлди.
Јералты кизли јол...
Һәр тәрәф зүлмәт
Гырмызы фәнәрләр әлләрдә јанды,
Онлар су ичиндә үзүр...
Нәһајәт
Чатыб зирзәмијә Ваһаб дајанды.

Ишарә көзләјир бөлүк, бајагдан
Ваһаб, зирзәмијә бир бомба атды,
Мүдһиш партлајышы ешидән заман
Достлар бир гырпымда сараја чатды.

Бинада вурушма... дүшмәнин сајы
Чохалыр...
Гарышыр бурда ган-гана,
Гоча Империја—Қајзер сарајы
Әјилмәк истәмир Азәрбајчана.

Нагафил бир күллә... Ваһаб јыхылыр,
Рәгиб фәнд ишләдир өз ханасында
Нә гәдәр ағырдыр, нә гәдәр ағыр
Өлмәк, сон мәгсәдин астанасында.

Ваһаб дағлар кечмиш, гајалар ашмыш,
Дүнән мәктуб јазды евә:
«Сағам мән»
Ачдыг јахасыны, гана булашмыш
Бир гәзет парчасы чыхды чибиндән.

Бир көһнә гәзетдә Вурғунун ше'ри
Һамыны сарсытды...
Сусду командир
Ваһабла бәрабәр үч илдән бәри
Моздокдан—Берлинә јол кечиб ше'р:

«Анд олсун күнәшә, еј көзәл сәһәр,
Анд олсун севдијим о дилбәр гыза,
Сиз еј од ичиндә јанан көрпәләр,
Анд олсун мүгәддәс мәзарыныза
Јерә батдыса да сизин камыныз,
Јердә галмајачаг интигамыныз».

Ваһаб бу иманла дөјүшмүш үч ил.
Бу иман наминә һәр күн јаныбмыш
О, тәкчә мәрмијлә, түфәнклә дејил,
Вурғунун ше'рилә силаһланыбмыш.

Ваһабын синәси дағым-дағымдыр,
Дағылан синәси синә дағымдыр.
Синәмдә учалан Гошгар дағымдыр,
Дағлар ағламасын, уча дағам мән!

Бејнимә көнлүмдән од долдурмушам
Һәмләләр өнүндә мөһкәм дурмушам
Јоллар ағартмышам, јоллар јормушам,
Јоллар ағламасын, үзү ағам мән!

Демә бу фачиә, бу дәһшәт нәдир?
Һәр кәсин гијмәти әмәлиндәдир.
Тарихим, бу күнүм ат белиндәдир,
Ејвазам, Нәбијәм—Чалпапағам мән!

Јолунда чан верди мин-мин тәрланым,
Нәғмәдир, ше'рдир шәрәфим, шаным,
Бу күн Берлиндәдир Азәрбајчаным,
Тәбризәм, Ширванам, Гарабағам мән!

БРАНДЕНБУРГ

Бранденбург гапылары.
Беш сүтунун үзәриндә
Бир ајпара тағ учалыр
Унтер-линден күчәсинин
Баш учунда
Елә бил ки, дағ учалыр.
Рејхстага кедән јола
Көлкә салыр
Тағ үстүнә һәкк олунуб
Гадир зәфәр аллаһынын Арабасы.
Бу ме'марлыг абидәси
Империјанын—Өз әдасы,
Дәбдәбәси!..
Атлар чапыр,
Тоз-думаны пәрдә чәкир
Јерә, көјә;
О апарыр империјаны
«Гәләбәдән гәләбәјә»...
«Күнәш белә бу дүнјаја
Бу гапыдан доғулмалы,
Бу дарваза гаршысында
Бүтүн дүнја гул олмалы,
Бурдан кәлиб кечмәлидир
Әли бағлы, голу бағлы
Бүтүн халглар, гәбиләләр
Заман кәләр

Бу гапынын сәчдәсинә
Чаһан кәләр...»
Сән ме'марын данышдығы
Нағыла бах!
Дарвазанын кәлләсиндә
Далғаланыр бизим бајраг.
Јер үзүнү һәдәләјән
Чанавардан кам алдылар
О бајрағы
Дарвазанын кәлләсинә
Санчды дөрд јүз он алтылар;
Бир бах, Һитлер ордусунун
Рәсми-кечид мејданына
Елә бил ки, лә'нәт дејир
О, дүнәнки нијјәтинә,
Күманына.
О, башыны јерә дикиб
О утаныр, јох, утанмыр,
Өз ичиндән јаныр-јаныр,
Инди бүтүн мәмләкәтә көлкә салан
Ал бајрağа о гысганыр...
Сән еј зәфәр арабасы,
Өз јолуну нијә сапдын?
Дүз јолуну сапа-сапа
Өлкәләри чапа-чапа
Бу чапмагла, де нә тапдын?
Тәк аллаһы санмырдынмы
Сән өзүнү көјүн, јерин?
Сән еј зәфәр арабасы,
Һаны сәнин зәфәрләрин?

ГӘЛӘБӘ!

Дедиләр: Гәләбә!
инанмадым мән—
Гурдун јувасында боғулдуғуна.
Инана билмәдим дөрд ил сәсләнән
Топларын бир анда лал олдуғуна.
Дедиләр, барышдыр,
Бахдым дөрд јана.
Демәк сону чатды мүсибәтләрин.
Мән ки, өјрәшмишдим өлүмә, гана
Бир анда һәјата өјрәшмәк чәтин!

Дедиләр, «гәләбә», билмирәм нәдән,
Сахлаја билмәдим көз јашларымы
Унутдум јанымда «гәләбә» дејән,
Севинчдән гышгыран јолдашларымы.

Дөјүш јолларында, ики јол анчаг
Ағладым,
Көзүмдә јаш киләләнди:
Илк дәфә ағлатды мәни бир ушаг,
Көврәлдим,
Ағладым севинчдән инди.

Дөјүш јолларында достларым өлдү,
Ағламадым мән.
Биналар учулуб јерә төкүлдү
Ағламадым мән.

Дүшдүм бу јолларда чох боша-бәркә,
Ағламадым мән.
Шәһәрләрлә биркә, кәндләрлә биркә
Алышдым, јандым,

Мөһкәм дајандым!
Бәс нијә?
Бәс нијә ағладым инди?
Дејирәм севинчдән ахан јашларын
Гајнағы дәринди, көкү дәринди.
Баһарда сәпилән кур јағышларын
Һикмәти сабаһкы мејвәләринди...

Сәадәт инсана бу гәдәр јахын?
Инана билмәдим,
Инанын мәнә!
Һаггын, әдаләтин, хејирхаһлығын,
Бир анын ичиндә тәнтәнәсинә.
Ахы, бир аз әввәл вурушурдуг биз,
Инди барышмыдыр?
Бәс нә тез белә?
Ахы, бу күн сәһәр көндәрдијимиз
Мәктублар, хәбәрләр јолдадыр һәлә...

Сүкут, су чиләди, үрәјимизә.
Сүкут... өјрәнмишик курултулара
Гәрибә көрүндү бу сүкут бизә,
Бу нәдир? Биз һара, сакитлик һара?

Синәмин јарасы инчидир мәни,
Көнлүмүн башында бир дүјүн кими.
Бу күн биз илк дәфә мүһарибәни
Андыг тарих кими, өтән күн кими.
Күлдү үрәкләрдә арзу да, кам да,
Көнүлә дар кәлди көксүн гәфәси.
Илк дәфә сәсләнди гулагларымда
Көрпә гәһгәһәси, гадын нәфәси...

Тәслим олду Рејхстаг
«Берлинин кәлләсинә

Санчылачаг бу бајраг»—
Мисрасыны бизимкиләр,
Рејхстагын диварына
јаздылар,
Бу мисрада нечә-нечә хатирә,
Нечә-нечә арзу вар.
Мән бу ше'ри әзбәр дејиб
«Беш» алдығым јадымдадыр,
јадымда.
Бу мисраны мән Бакыдан
Кәтирмишәм Берлинә,
Арзулар ганадында...

Һитлер дәфтәрханасы,
Фашизмин өз јувасы...
Әсримизин бәласы
Коменданты—
Әлизадә Әзиз Мәммәд—
Азәрбајчан баласы!
Мүхбирләр кәлибдир, харичдән бу күн,
Мәғлуб Рејхстагы сејр етмәк үчүн.
Кимдир комендаты дәфтәрханәнин?
—Мәнәм,
Әзиз Мәммәд кечди ирәли.
— Сиз?
—Бәли!
—Тәәччүб!
—Тәәччүб нечин?
—Чәнаб, сиз руссунуз?
—Хејр!
—Күлмәли!
Бәс сиз һардансыныз?
—Бакыданам мән.
—Бакы... Азәрбајчан... Әһсән, мин әһсән!..

Ичазә олармы? Мүхбирләрик биз...
Бахмаг истәјирик...
—Сәнәдләриниз?
—Бујур...
Кинајәјлә гымышыр мүхбир,
Әзиз, сәнәдләри јохлајыр бир-бир...

* *
*

Столуна бах Һитлерин
Бу масанын архасында әјләшибдир
Дүз он үч ил
Күндән гачан јараса.
Нифрәт дашы үзәриндә дајаныбдыр
Бу маса
Нифрәт! Нифрәт! Ән инсани дујғулара,
инсана.
Нифрәт! Нифрәт!
Мәрһәмәтә, вичдана!
Нифрәт! Нифрәт! Мин кәрә
Үрәкдәки зәриф, һәссас телләрә.
Кәрәк,
Үрәк
Ән мүгәддәс, ән илаһи
Һиссләрдән азад ола,
бошала,
Үрәк,
Кәрәк
даш ола.
Бу иманла
Һәрбә кирди дүнја илә бу маса.
Дөндү нәһәнк бир чәллада,
Бир гатилә бу маса.

Башлар кәсди,
Евләр јыхды нә гәдәр.
Бу масадан ајаг ачыб јеријибдир
Мүсибәтләр, зүлмләр.
Һитлер елә билирди ки,
Бу дүнјаны титрәтмәјә
Чатар онун өз сәси.
Архасында әјләшдији маса да
Әрзин дајаг нөгтәси!..
Бу нөгтәдән о, Лондона, Москваја
Прагаја, Будапештә јол чәкиб.
О бурада, нечә-нечә фәрманлара,
Һөкмләрә гол чәкиб...
Шәһәрләрин үзәриндә
Мәрмиләрин кишнәмәси,
Аналарын «бала» сәси,
Балаларын «ана» сәси,
Үрәкләрдә дүјүнләнән
Дәрд дашлары, гәм дашлары,
Кәлинләрин үзүндәки гырышлары,
Буһенвалдда, Освенсимдә
Әзаб чәкән бәдбәхтләрин
Көз јашлары
Бу масадан башланыб...
Өлүм сачан тәјјарәләр,
Ағыр танклар, ағыр топлар
Јер үзүнә бу масадан
Тушланыб...
Һитлер елә зәнн едирди,
Јер үзүнүн компасыдыр
Бу маса.
Мәмләкәтләр бата биләр
Бу компасын күндоғана тушланан
Әгрәбләри олмаса...

Дивардакы саата бах.
Бу саатла низамланыб
Нәгшәләри Һитлерин
Бу саатын һөкмү илә
Заман чыхыб ахырына
Нечә-нечә имамларын, бүтләрин!!!
Будур, јенә әгрәбләри
Чаһан кими,
Дөвран кими доланыр.
Саат һәмән о саатдыр
Анчаг һөкмү дәјишиб
Јохса инди
Тәрсинәми доланыр?
Бир заманлар бу әгрәбләр,
Һитлерин өз әлиндә гәләмди.
Заман өзү о гәләмдән
од әмди.
О заманлар бу саатын анлары
Бу масанын үзәринә
Сәпилирди тоз кими.

Онда саат о анларын арасындан
Күлүмсүнүб сәсләнирди:
Көрәк сонда ким-кими?..
Саат—заманын һөкмү,
Маса—зүлмүн фәрманы...

Дајандылар үзбәүз,
Дөјүшдүләр, бу дөјүшлә
Сарсытдылар дүнјаны...
Саат, һәр ан.
Хырда-хырда зәрбәсини
Миз үстүнә вура-вура сөјләди:
«Таны мәни, бил мәни»

Заман, артыг
Ади тахта парчасына чевирмиш
Күрәмизә атәш сачан күрәни...

ЕПИЛОГ

Аналар чәбһәјә чанындан кәсиб
Чан јола салды,
Әвәзиндәсә
Гара хәбәрли
Бир кағыз алды.

Гара кағызлара дөнүб шәһидләр,
Дөјүр гапылары бир күн, бир сәһәр.
Сөнүр сон ишарты, өлүр сон күман.
Үмид көзләрини чәкир гапыдан
Бир үзү кәлинләр, бир үзү гызлар,
Гапылар дөјәндә гара кағызлар...

Аналар...
Онларын сәбри чох дәрин.
Лап јүзү кәлсә дә гара хәбәрин,
Гапыдан чәкилмәз ана көзләри,
Чөлләрә «кәл» јазар ајаг изләри.
Кәлинләр јорулур, ана көзләјир.
Гапыда илләрлә сахланан гузу
Бөјүјүб гоч олур, ана көзләјир.
Арзулар, хәјаллар сөнүр, пуч олур,
ана көзләјир.
Гәлби булуд сарыр,
ана көзләјир,
Дава да гуртарыр,
ана көзләјир.

Өтүшүр хәбәрсиз, әтәрсиз илләр,
ана көзләјир.
Кәлир дүнјамыза тәзә нәсилләр,
ана көзләјир.
Ана әлдән дүшүр,
јенә көзләјир.
Нәвә әскәр кедир,
нәнә көзләјир.

Бир ана деди ки, «мәним сәбрими,
Мин гара хәбәрлә түкәтмәк олмаз
Шәһид өвладымын јох гәбри кими
Мәним сәбримин дә гәбри тапылмаз.
Гадирсән һәр шејә сән ки, бүсбүтүн.
Гуру ағачлары көјәрдән аллаһ,
Балам јохдурса да...
Нолар мәнимчүн,
Көјәрт јеканәми сән јердән, аллаһ...»

Аналар көзләди иллэрдән бәри,
Өмүрләр чеврилиб интизар олду.
Бәли, аналарын өз көнүлләри
Шәһид өвладлара бир мәзар олду.

Әсримиз, күнаһсыз ахан ганларын
Һесабыны чәкән бир һаким истәр.
Чичәји бурнунда нөвчаванларын
Вахтсыз өлүмүнү, ахы, ким истәр?

Кечдик бу дөрд илдә, биз баса-баса
Өлүм јолларыны, ган јолларыны.
Сүлһ вахты оғуллар,
һәрб вахтындаса
Аналар дәфн едир огулларыны.

Еј Вәтән јолунда һарајсыз, сәссиз,
өлән әрәнләр,
Сиз еј тәманнасыз, гәсдсиз, гәрәзсиз
Чаныны бизләрә гурбан верәнләр,
Ешг олсун сизә!
Ешг олсун о полад ирадәнизә!
Тәзә шәһәрләри, тәзә кәндләри
Әнвәрин дедији ајнабәндләри,
Гәбриниз үстүндә учалтдыг бу күн,
анчаг бунунчүн
Әвәз уммадыныз сиз кәләчәкдән.
Јаздым бу нәгмәни, бу шәрәфә мән.

Ағачлар көк үстә галхыр, јүксәлир
Мејвәнин ширәси ришәдән кәлир
Анчаг бунун үчүн
Ришә, һеч заман
әвәз истәмир
Агачын мејвәли будагларындан.

Еј Вәтән јолунда јад торпағында
чан верән әрләр,
Сиз еј һәјатынын баһар чағында
Күндүзү кәлмәмиш батан сәһәрләр.
Сизи дәфн етмәдик чичәкләрлә биз,
Јајлым атәшләри матәм һимниниз...

Гәбриниз үстүндә узун-узады
Ганадлы нитгләр дејән олмады.
Гүрбәтдә јатдыныз...
Вәтәндән сизә
Гисмәт дә олмады бир парча торпаг.
Гәләбә күнләри шәрәфинизә
Јајлым атәшләри атылды анчаг.

Јајлым атәшләри... көјләрин зәри...
Деди инсан кедәр, ад галар анчаг.
Кәләчәк күнләрин дан шәфәгләри
Сизин ганыныздан рәнк алар анчаг.

Јајлым атәшләри... титрәди көј, јер.
Бу сөзсүз, чүмләсиз, јекнәсәк сәсләр,
Долудур, бөјүкдүр ән бөјүк сөздән,
О сәсләр доғулду өлүмүнүздән.

Лајигдир сиздәки чәсарәт, һүнәр
Ән бөјүк шөһрәтә, ән бөјүк ада;
Фәхри хијабанлар вә тәнтәнәләр
Сизин гисмәтиниз олмадыса да.

Ән бөјүк шәрәфә лајиг икән сиз
Анчаг талејиниз ајры чүр олду:
Вәтәнин наминә сиз чан вердиниз,
Вәтәнин вердији тәшәккүр олду...

Бәс биз?
Биз нејләдик Вәтән наминә?
Вәтәндән умуруг
Умуруг јенә...
Сиз Вәтән угрунда чандан кечдиниз
Беш отаг уғрунда вурушуруг биз.
Вәтән тәһсил верди, охутду бизи,
Ишыгла долдурду үрәјимизи
о, бәрк ајагда
Өзүнү бизимчүн јандырыб јахды.
Биз лајиг олсаг да, лап олмасаг да,
Вәтән дөшүмүзә орденләр тахды.
Ев-ешик верди

Бизә нечә-нечә фәхри ад верди,
Мүкафат верди.

Кәлин бир дүшүнәк:
Дүнән ја бу күн,
Бәс биз нејләмишик бу Вәтән үчүн?
Чох вахт дүшүнмәдик досту, јолдашы,
Дүнја не'мәтинә алданыб уjдуг.
Кәл һагг-һесаб верәк, биз һансы дашы
Чајлагдан кәтириб даш үстә гојдуг?
Бә'зән өзкәсини дүшүнмәдик биз,
Нитгләр сөјләјиб јерә сөз әкдик...
Сәрин көлкәсиндә динчәлдијимиз
Һансы бир ағачы өзүмүз әкдик?

Әкдик... әкдик анчаг өз бағымызда,
Биз чәннәт јаратдыг отағымызда.
Өз евимизин
Диварларында,
Өз бағымызын
Һасарларында
Бә'зән гуртарыр
Ана јурдумуза мәһәббәтимиз.
Будурму Вәтәнә сәдагәтимиз
Кәлин биз һәмишә дүшүнәк: Бу күн,
Нејләдик, нејләдик бу Вәтән үчүн?!

Алманија,
Итирилмиш шөһрәтинә,
гүдрәтинә
Јас тутма кәл,
Тарихиндән көтүрдүјүн
Бөјүк ибрәт дәрсләрини
унутма кәл.

Јох, сән јенә силапланыр,
Кечмишинә чан атырсан,
Тәзә нөвлү «Пансер фауст»
јарадырсан.
Пансерләрлә бир кәнди дә
Ишғал едә билмәмисән.
«Фауст»унла фәтһ етмисән
Дүнјаны сән.
Алманија, Алманија,
Гүдрәтлисән, гүввәтлисән
Сән сөзүнлә,
Сән нәғмәнлә,
һикмәтинлә.
Чох кичиксән, чох ачизсән
Силаһынла,
нифрәтинлә!..
Алманија, Алманија
Сән өзүнү јахшы таны.
Сән нәғмәнлә, сән сөзүнлә
«Ишғал» елә бу дүнјаны.

ӘСКӘР КИМИ

Исфәндијар! Сәнә вердим
Гардашымын адыны мән.
Сән мәнимчүн
Гардашымын әвәзисән!
Сәнин әмин
Бу күн мәним
Гәләмимлә долашдығын бу јолларда
Һәлак олду.
Јох! Демә ки, унудулду.
Мән һәмишә инанмышам

Истигбала
Ахы, сәнин кәлишинлә дүнјамызы
О, тәзәдән кәлди, бала!..
Будур, инди лап чатырсан
Мәндән бөјүк гардашымын
Јашына сән.
Әмин кими вурул, оғлум,
Бу Вәтәнин
Торпағына, дашына сән!
Вурул дедим!..
Бу сөздәки һикмәт илә јаша, оғул,
Заман-заман...
Мән дејәрдим јашамајыр
Вурулмајан!
Вуруланда биз һәјата
Бәнд олуруг
Доғулуркән вурулмуруг,
Вуруланда доғулуруг...
Гој учалтсын севки долу
Илләр сәни.
Әскәр көрмәк истәјирәм әмин кими,
Әскәр сәни!
Бу заманын ахарыны көрән әскәр
Өз јолунун әввәлиндән
Ахырыны көрән әскәр.
Арзусуну, амалыны көрә билән
Бир әскәр ол!
Түфәнкинин чахмағында мәсләкини
Көрә билән бир әскәр ол.
Јалныз көрән әскәр олур
Оғлум, бахан әскәр дејил.
Һәр әлинә түфәнк алан,
Һәр чијнинә пагон тахан
Әскәр дејил!

Мән дә ше'рин әскәријәм,
Сән һәким ол, сән алим ол,
Фәрги јохдур чилинкәр ол,
Ја дүлкәр ол,
Сәнәтиндә сән мөһкәм ол,
Сән әскәр ол!
Һәр пешәнин өз јери вар.
Анчаг јенә,
Алимин дә,
Шаирин дә,
Фәһләнин дә
Өзү үчүн сигар чәкән ағасы вар,
Кешик чәкән әскәри вар!
Кешик чәкмәк!
Шәрәф күдмәк!
Бундан бөјүк шәрәфми вар?
Шәрәф күдән өзү дөнүб шәрәф олар.
Әскәр кими сев Вәтәни,
Сев пешәни!
Әскәр көрмәк истәјирәм, әскәр сәни!
Истәјирәм, вуруласан әмин кими
Бир амала, бир мәсләкә.
Истәјирәм, јашајасан әскәр кими
Сән нәјинсә кешијини чәкә-чәкә...
Вүгарыны әјмәјәсән
Тәк Вәтәнин гаршысында
Әјиләсән, әскәр кими.
Һәр бир ишдә вәзифәни
Сән биләсән әскәр кими!
Истәјирәм сән алышыб, сән јанасан,
әскәр кими!
Өз јолуну һагг санасан,
әскәр кими!
Иманына күвәнәсән,
Инамына инанасан
әскәр кими.
Гаршындакы һәр әнкәли, манәни
Сән јарасан, әскәр кими.
Јери кәлсә өз чанындан кечмәји дә
Бачарасан, әскәр кими!

1964

ШАИРЛӘР

Шаирә һејкәлләр гојулан заман,
Дејирләр, она бах, нә бәхтәвәрмиш.
Анчаг демирләр ки, мән јашајыркән,
О өз синәсини масаја кәрмиш,

О кечиб чанындан өмрә гыјанда
Сәнин нәш'әләрин ашыб-дашырды.
О ки јашамырды, сән јашајанда
Сәнин јеринә дә о алышырды.

Дәрјанын дибиндән чыхмамыш һәлә
Танымаг олмајыр мәрчаны, дүррү.
Сән һәсәд апарма о даш һејкәлә
Өмүрдән сонрадыр онларын өмрү.

Шаирләр, шаирләр, бирчә сөз үстә
Сүбһәдәк јахдыныз үрәјинизи.
Сизи көрмәдиләр һеч вахт диз үстә—
Гәрибә јарадыб тәбиәт сизи!

Һамыдан кеч јатыб галхдыныз еркән
Ағарды дан јери көзләринииздә.
Мин әзаб чәкдиниз сиз јашајыркән
Өлүб јашадыныз сөзләринииздә.

Замандан-замана мәсләкинизи
Кечириб јашатды нәғмәләриниз;
Ади бир ушаг да алдадар, сизи—
Хәјал дүнјасында јашадыныз сиз.
Бир кам алмадыныз сиз ки, дојунча,
Сизә хошбәхт дејән танымыр сизи.
Һеч кәс чәкә билмәз өмрү бојунча
Сизин бирчә күндә чәкдијинизи.

Дүнјанын әлиндән дад чәкән заман
Хәјал көлкәсиндә далдаландыныз.
Шаһларын, чарларын сарајларындан
Алчаг дахмалары уча сандыныз.

Өлүмдән, сүркүндән горхмајыб әсла
Јаныб өзүнүзү ода атдыныз.
Үрәк ганынызла, амалынызла
Зинданлар күнчүндә сөз јаратдыныз.

Тә'гиблә кәлдиниз даим дөш-дөшә
Јолунуз һагг јолу, һәгигәт јолу.
Бу да гәрибәдир,
Сизин һәмишә
Чибиниз бош олду, гәлбиниз долу.

Бүтүн дөврләрдә, һәр вахт, һәр заман
Өтүб һагг нәғмәси, һагг олдунуз сиз.
Јашамаг наминә кечмәјиб һагдан,
«Әнәл-һәг» сөјләјиб сојулдунуз сиз.

Лағ едиб күләндә һагга јаланлар,
Сиз дә заманәјә, деврә күлдүнүз.
Каһ кизли, хәлвәти, каһ ачыг-ашкар,
Каһ да дуелләрдә өлдүрүлдүнүз.

Дүнјаны кәздиниз сиз ојмаг-ојмаг,
Фәрәһин ичиндә гәм көрдүнүз сиз.
Ади бир милчәјә гыјмајыб, анчаг
Бә'зән өзүнүзү өлдүрдүнүз сиз.

Сизиндир дүнјанын синә дағлары
Бу дағлар ичиндә кама чатдыныз.
Сиз һеј јана-јана, гаранлыглары
Көнүл одунузла ишыглатдыныз.

Залим зүлмүндә дә нашыдыр, нашы,
Ахы, әзабдан да зөвг алдыныз сиз.
Залимләр, чаһилләр һәр аддымбашы
Сизи алчалтдыгча учалдыныз сиз.

Санмајын өзүмү санырам јәгин
Белә шаирләрин чәркәсиндә...
Јох!
Ахы, мәним кими шаирчикләрин
Илһамы аз олур, иддиасы чох!

Шаир—фикирләрин чырпынан сели,
Шаир—һәгигәтин мүғәннисидир.
Шаир—тәбиәтин данышан дили,
Шаир—чәмијјәтин үсјан сәсидир.
Шаир—заманәнин, әсрин вичданы,
Шаир—тарихләрин шәрәфи, шаны.
Шаир—бу дүнјаја заманын сөзү,
Шаир—һәгигәтин, һаггын күзкүсү.

Бүтүн милләтләри сиз анларсыныз—
Севән дә сизсиниз гәлбән онлары.
Вәтәнә кәлинчә, мәчнунларсыныз—
Вәтән мәчнунлары, ел мәчнунлары.

Мәчнунлуг көзәлдир!
«Бу нәдир?»—дејә
Һәр чаһил анламаз бу үлвијјәти.
Јазыг о кәсә ки,
јохдур бир шејә
Нә сонсуз нифрәти, нә мәһәббәти!

Јохдур беләсинин мәсләки, јолу,
Гәлби,
еһтијатдан чилик-чиликдир.
Дүшмәнин нифрәти дејил горхулу,
Достун сојуглуғу дүшмәнчиликдир.

Бә'зән јыхылдыныз.
Анчаг чәликдән,
Көмәк уммадыныз ағыр күндә дә.
Һәмишә гачдыныз биканәликдән,
Үрәклә өлдүнүз сиз өләндә дә.

Нојабр, 1969

ЕЛӘ БӨЈҮДҮК КИ...

Инсанам,
Јох икән вар олмушам мән.
Ујдум мин нағыла,
Шејтана,
чинә.
Чаваб тапмаг үчүн доғулмушам мән
Ана тәбиәтин «нечин»ләринә...

Дејирәм, бәлкә дә «нечин?» олубдур,
Дүнјаја
Инсанын ән илкин сөзү.
Суаллар, јүз дејил, мин-мин олубдур,
Суалдан доғулуб дүнјанын өзү.

Јер нәдир?
Көј нәдир?
Бу торпаг нәдир?
Өлүм нә?
Һәјат нә?
Јашамаг нәдир?

Илк нәдир?
Сон нәдир?
Күн нә?
Ан нәдир?
Кечә нә?
Күндүз нә?
Бу дөвран нәдир?

Ағлын, суалларла илк савашындан
Ачиз чәддимиздән ајрылмышыг биз;
Мүбһәм нечинләрин чахмаг дашындан
Алышыб фикримиз, јаныб гәлбимиз.

Суалдан күч алды әглин ганады
Нечиндир инсанын ән бөјүк ады...
Чаваб тапа-тапа бу нечинләрә
Бөјүдүк, учалдыг, сығмадыг јерә.
Елә бөјүдүк ки, чаһанын өзү
Бизә арзумуздан кичик көрүндү;
Елә бөјүдүк ки, инсанын өзү
Тәбиәт өнүндә суала дөндү...
Гыфыл да мәндәдир,
Ачар да мәндә.
Өјрәнән дә мәнәм,
Өјрәнилән дә.

Март, 1969

ЕЛМ—ӘХЛАГ

«Тәбиәт үзәриндәки гәләбәләримизлә чох да өјүнмәјәк. Һәр бир белә гәләбә үчүн тәбиәт биздән интигам алыр».

Ф. ЕНКЕЛС

Чүрбәчүр адларла адландырмышыг
Өтән һәр әјјамы,
Өтән һәр әсри.
Көһнә һүдудлары чохдан гырмышыг,
Әсримиз елм әсри,
Кәшфләр әсри!

Һүдудлар ичиндә өзүнү данды,
Елм—јүз илләрлә јатды бешикдә.
Елм—ајаг ачыб доланыр инди,
Һавада, торпагда, евдә, ешикдә!..
Дағларын чәмәни, бағларын бары,
Чатышмыр,
Кимјаја мејдан вермишик.

Ипәк чораблары, јун палтарлары
Синтетик шејләрә дәјишдирмишик.

Бәлкә торпағын да, бәлкә јерин дә
Галмајыб о көһнә күчү, гүввәти?
Елә бил, елә бил мејвәләрин дә
Дәјишиб әввәлки дады, ләззәти.

Тәбии не'мәтләр чатышмыр нәдир?
Тәбиәт зәнкиндир, о, јохсул дејил;
Тәбиәт инсана сәхавәтлидир,
Анчаг гул дејил.

О ки, өз варыны инсана вермиш,
Она гәсд еләмәк чинајәт олар.
Бу күн тәбиәтлә јарыша кирмиш
Кимјәви заводлар, лабораторијалар.

Елм һөкм еләјир инди һәр јерә,
Зүлмәтин бағрына ишыг нәгш едир.
Сонсуз гадынлара,
Ја әрсизләрә
Намә'лум кишидән өвлад бәхш едир.

Елм, өзүнәми јохса... күвәнди?
Ахы, бу гүдрәти биз вердик она
Әглин јаратдығы елмләр инди
Дүшүбдүр халиглик иддиасына...

Ијнәјлә, дәрманла доғулан кәсин,
Анасы мә'лумдур,
Атасыјса јад.
Атаны... өвладын әслини јәгин,
Нә ана биләчәк, нә дә ки, өвлад.

Фәрари олмурму бәс әсил ата?
Бәс сахта атанын нәдир күнаһы?
Ушаг анасына доғма олса да,
Гондарма атаја өкејдир, ахы.

Даһа бир чинајәт, даһа бир хата
Бу да бәшәр үчүн бөјүк бир ләкә—
Доғма өвладындан хәбәрсиз ата
Бир вахт өз гызына әр олду бәлкә?

Сәни данламырмы ичиндә бир сәс—
Демирми, ај һәким, чәһдин наһагдыр?
Өвлад өз көкүнү танымырса бәс,
Де һансы көк үстә бој атачагдыр?

Көкүнү билмәјән өзүнү билмәз.
Бизә нә кәтирир бу нијјәт, һәким?
Онда бир-биринә гарышмазмы бәс
Фәрдијјәт,
шәхсијјәт,
миллијјәт,
һәким?

Бу нәдир?
Керими галмышам јохса?
Мән ки, күвәнмишәм һәр заман елмә.
Әхлага, гајдаја тохунандаса
Мән үсјан едирәм, мән үсјан, елмә...
Тәбиәт һәмишә тәзәдир тәзә,
Биз үз чевирмәјәк бу тәзәликдән.
Елм әхлаг илә дуруб үз-үзә
Инди биз һансына һагг верәк көрән.

Ахы, бу тәдбирләр бизи чашдырыр.
Кәлин уча тутаг әгидәмизи.

Һәким, тәбиәтдән узаглашдырыр
Гондарма давалар, ијнәләр бизи.
Бир шеј ки, сахтадыр, ондан нә фајда—
Сахтанын нә јөнү, нә е'тибары;
Әјнимиз, башымыз кимјалашса да,
Мајамыз, көкүмүз саф галсын бары.

Анадыр, демәли күчлүдүр торпаг.
Ондадыр әлачы, ахы, һәр шејин.
Кәлин тәбиәтин өзүндән алаг
Дава-дәрманыны һәр шикәстлијин.

Мај, 1969

БЕШИК

Достум М. Зејнал мүәллимә

Кәндинә кетмишдим,
Кәздим, һәр јери—
Тәзә күчәләри, тәзә евләри...
Һәр көһнә очагда, тәзә бир очаг...
Руһум тәзәләнди, фикрим учалды.
Тәзәлик көзәлдир, көзләрим анчаг,
О көһнә јүјрүкдә, бешикдә галды...

Бешик... нишанәдир ушаглығымдан,
Көнлүмдә аһ нәләр, нәләр ојатды.
Бу тахта бешикдә ахы, бир заман
Анам да, атам да, бабам да јатды!..
Бешик илк мәнзилим, илк јувам мәним,
Лајлалар дүнјасы, илк дүнјам мәним.

Бабамтәк, атамтәк дүнјаја мән дә
Ачдым көзләрими тахта бешикдә.

Анам бешијими тәрпәтмәјәндә,
Биләрдим, кешикчим јатыб кешикдә.

Гојмаздым анамы ала динчини,
Дојмаздым анамын күл нәфәсиндән.
Дадардым дүнјанын илк севинчини
Бешикдән асылан «шах-шах»ларла мән.

Елә билирдим ки, доланыр дүнја,
Мәним бешијимин башына анчаг,
Мәним дүнјам иди ушаглығымда
Бир анам, бир бешик, бир дә о шах-шах!..

Гара көзмунчуғу сол биләјимдә,
Бешијин үстүндә үзәррик, гур'ан.
Анам горујарды мәни бунларла
Дүнјанын һәр чүрә бәлаларындан.

Бизим ала-бәзәк бу бешикләрдә
Үмидләр, арзулар, диләкләр јатыб
Гылынч чәкмәк үчүн әләмә, дәрдә.
Сабирләр, нәбиләр, бабәкләр јатыб.

Инсанын инсана мәһәббәтини,
Еј бешик,
Илк дәфә биз сәндә дујдуг.
Дүнјанын зөвгүнү, сәадәтини
Ананын о илыг судүндә дујдуг:

Лајлај дедим јатасан,
Гызыл күлә батасан,
Гызыл күлләр ичиндә
Ширин јуху тапасан.

Һопду руһумуза бајатылардан
Нәғмәјә бәнзәјән ләһчәләримиз.
Даддыг дилимизин ширинлијини
Һәлә бәләкдәјкән бу бешикдә биз.

Бешијин үстүнә сәпилди дән-дән,
Гајнар чешмәләрин зүмзүмәләри.
Алды өз көкүнү бешијимиздән
Үзејир нәғмәси, Фүзули ше'ри.

Лајланын һәр халы бир үмид, күман
Онун аһәнкинә гајнады ганым.
Анамын јанығлы лајлаларындан
Сүзүлдү руһума Азәрбајчаным.

Јохсул бабаларын гаранлыг дамы
Күлдү көрпәләрин күлүшләриндә.
Атдыг дүнјамыза биз илк аддымы
Тахта бешикләрин һәндәвәриндә.

Дүшдүк архасынча хош хәјалларын,
Арзулар ајырды бизи дә биздән.
Узаг сәфәрләрин, бөјүк јолларын
Әввәли башланды бешијимиздән.

Чыхды гаршымыза каһ дағ, каһ дәрә,
Һәјат көзүмүздә бир суал олду.
Бир бешијә сыған Нәсимиләрә,
Сонра чаһан өзү дарысгал олду.

Бизим аналарын лајлаларындан
Ахды руһумуза Вәтәнин өзү.
Бешик көкүмүздүр... учалыб ордан
Таныдаг дүнјаја өз көкүмүзү!..

⊛

Сығынмадым о бучаға, бу бучаға—
Галхдым дағa, ендим дүзә,
Кәзә-кәзә јашамадым бу дүнјаны сәјјаһ кими.
«Туфанлара тапшырмышам үрәјими...»
Бу туфанын, тәлатүмүн саһили јох...
Арзуларын мәнзили јох.
Туфан һарда, мән дә орда...
Ишим јохдур көздән узаг,
Дар доламбач чығырларда.
Лермонтовун јелкәнитәк
Сакитлији туфанларда арамышам,
Үрәјимин телләрини
гасырғада дарамышам.
Гышда чичәк, јајда гарам.
Заманын баш күчәсијлә аддымларам!

Мај, 1969.

ГАФИЈӘЛӘР

Истәмирәм сәсдән доган гафијәни
Дүшүндүрүр мә'на мәни, һикмәт мәни.
Гафијәдир,
Ики симин бир көк үстә титрәмәси.
Гафијәдир,
Күл нәфәси, бүлбүл сәси.
Гафијәдир
        көј илә јер.
Гафијәдир,
        севинч-кәдәр.
Гафијәдир ениш-јохуш,
        ахшам-сәһәр,
        тәзә-бојат.
Ән мүгәјјәд гафијәдир:
        өлүм-һәјат!

1969

БИР ӨМҮРДӘ ЈҮЗ ӨМҮР

Отуз дөрд гыш јашады,
Отуз дөрд јаз јашады;
Дејирләр аз јашады,
Чаббарлы аз јашады.
Аз јашады демәзләр
Бир әбәди баһара—
Нечә Јашар јарадыб
Јашадан сәнәткара.
Өмрү боју, өмрүнү
Өмүрләрә о гатды.
О, әбәди, о, өлмәз
Гәһрәманлар јаратды.
Өләрми үрәкләрә
Тәзә-тәзә дујғулар,
Әгидәләр, нәгш едән—
Вәтәнчүн нечә-нечә
Гәһрәманлар бәхш едән?..
Бир өмүрдә јүз өмрү
Чәфәр битирди кетди.
Өз өмрүнү Ајдына,
Елхана верди кетди.

1961

ЈАРЫ ХӘЗӘЛ, ЈАРЫ ЈАРПАГ

Нечин дүшдүн будағындан,
Нечин дүшдүн, сары јарпаг?..
Сүрүнүрсән ајагларда
Јары хәзәл, јары јарпаг?..

Күләк әсди, сәни кәсди,
Јох етмәкми сәни гәсди?
Өз һөкмүндә о тәләсди,
Ағачларын бары јарпаг....

Гушлар көчүр дәстә-дәстә
Көнлүм өзкә бир һәвәсдә:
Каш јердә јох, ағач үстә,
Саламлаја гары, јарпаг...

Декабр, 1966

ӨЗҮМ-ӨЗҮМҮ ДАНДЫМ...

О күн... о мүдһиш күн...
севәрәк сәни,
Үстүнә тәһгирдән од әләдим мән.
Сәнин он беш иллик үмидләрини
Арзуну, һиссини, күлләләдим мән.

Инди мән өзүмү дандым бүсбүтүн,
Башга чүр бахырам инди аләмә.
Мәним сөһбәтимин, мәним сөзүмүн
Дады да, дузу да сәнсәнмиш, демә...

Сөндү синәмдәки о од, о очаг,
Бош бир говуг кими һавадајам мән.
Инсан нәфәсиндән узаг, чох узаг,
Вулканы сөнмүш бир адајам мән.

Ағлым үрәјимә нечә гыјыбдыр,
Мән өзүм-өзүмә бир јүк олмушам.
Синәмдә үрәјим буз бағлајыбдыр,
Будағы буданмыш көтүк олмушам.

Нә чичәк охшаjыр, нә улдуз мәни.
Фикирләр дағылмыш, хәjаллар сынмыш.
Jерин дә, көjүн дә көзәллиjини,
Сәнин көзләриндә мән көрүрәммиш.

Кечәләр дүзүлүр сапа фикирләр,
Jорғаным даш олур, дөшәjим тикан.
Сәһәрләр көзүмү ачыб дүнjаjа
Галхмаг истәмирәм һеч jатағымдан.

Jатмаг истәjирәм, jатмаг, бах елә.
Көзүмү зилләjиб тавана бахым.
Мән һансы арзунун тәлатүмүјлә
Әjними кеjиниб гапыдан чыхым?

Гачырам, гачырам, сәһәрләр мәнә
Бир деjән олмасын «Сабаһын хеjир»
Ахы, сабаһыны итирән jазыг,
Сабаһдан шәр умур, хеjир истәмир.

Елә бил даjанды jолу өмрүмүн.
Буна чан атырдым... бәс арзу нәjди?..
Һәсрәтлә, вүсалла долу өмрүмүн,
Мә'насы итинчә өзү итәjди...

Инди jолум дүздүр... нә даг, нә дәрә...
Бу башдан бахында о баш көрүнүр.
Каш гисмәт олаjды истәjәнләрә
Енишсиз, jохушсуз, далғасыз өмүр...

Һәjат чырпынтыjмыш... онун һәр күну,
Илләрин jүкүнү чәксә нә дәрдим...
Мән Горгуд олсаjдым, севки сөзүнү
Jашамаг сөзүнә чинас едәрдим.

Сентjабр, 1968

ИЛТИМАС

(Бир парча)

Jох-jох! Истәмирәм зәнк чалым сәнә,
—Нечә? Истәмирәм?..
—Ахы нә деjим?
Jалан данышырам, аг jалан jенә,
Күлүрәм, өзүмә нечә күлмәjим?
Jох-jох! Истәмирәм... Нечин мән сәни,
Jериндән ојнадым?..
Jенә аг jалан!
...Нә заман jығмышам бәс бу нөмрәни
Хәбәр тутмамышам бармагларымдан?

Зәнк чалан бармагмы? Jох-jох! Үрәкдир.
Jазыг бармагларын нә күнаһы вар.
Үрәк дедиjиндән дөнмәjәчәкдир...
Дөнәндә... өзүнү даныр адамлар.

Өзүмү данмышам... чан верир үрәк,
Һәлә ки өлмәjиб, чан верир мүдам.

Әввәлчә гәлбими өлдүрүб кәрәк
Сонра гара кејиб она јас тутам.

Јох, јетим демәрәм, демәрәм јенә,
Атасы, анасы өләнләрә мән.
Ән бөјүк јетимдир, инанын мәнә,
Севкиси јашајан, үмиди өлән.

Баш ачмаз бу дәрддән, валлаһ, фәләк дә.
Ағлым, үрәјимә көр нечә гыйды.
Дејирәм, үмидләр өлән үрәкдә
Мәһәббәт өзү дә јашамајајды...

Нејләјим, нејләјим, бир чәллад кими,
Өлдүрә билмирәм мәһәббәтими.
Бөјүјүб үрәјә дар кәлир һәсрәт,
Һәр јердә өзүнә күман ахтарыр,
мәгам ахтарыр.
Үрәкдә өлмәјән бөјүк мәһәббәт,
Һәмишә өзүнә үмид ахтарыр,
инам ахтарыр.

Ешги јох, өзүмү дәфн етмишәм мән,
Гәбримин үстүндә дикәлән дашам,
Килејим, күзарым јохдур кимсәдән,
Мән өзүм-өзүмдән безар олмушам.

Мәһәббәт, ојунму, бир гумармы ки—
Удузан, ојуна бурахылмасын?
Бакыда елә бир күчә вармы ки,
Бизим хатирәмиз орда олмасын?

Додаг чадар-чадар, гәлб ојуг-ојуг,
Тарих јашамышам һәсрәтдән бәри.

Ајағым алтында дашлары јох, јох.
Мән басыб кечирәм хатирәләри.

Сүрүнүб јашамаг оларм бунча?
Әзаб вадисиндә санма ки, тәксән.
Сән бир маһнысан ки, өмрүм бојунча
Мәним гулағымда сәсләнәчәксән.

Һәзин инилтисән сары симдәки,
Од ахыр, ган сызыр һәр кушәсиндән.
Дашыја билмирәм, үрәјимдәки
Бошлугдан дујдуғум ағырлығы мән.

Сојујуб очағым, сөнүб чырағым,
Ајрылыг анында дајаныб заман.
Үзүлүб һәр јердән әлим, ајағым,
Көнүл бошлуғунун ағырлығындан.

Дәрдимсән, дәрдимә долуб дирилдим
Дөзүмсүз, һәмишә өзүнү өјмүш...
Һәсрәт дүјүнүндә бир буну билдим:
Дәрдимин дәрманы, дәрдин өзүјмүш...

Үмид бәзәк олсун һәсрәтимизә,
Һәмишә горхубдур үмиддән өлүм!
Һәр шејин әввәли мә'лумдур бизә,
Нәјин ахырыны билирик, күлүм?

Зәнкин үрәјими, касыб ағлымы,
Һәлә кечирирәм дәрд чәмәниндән.
Ешгин бычағыјла кәсиб ағлымы
Гәлбимә једириб кәлмәлијәм мән.

Нојабр, 1969

●

Нә мәни анладын,
Нә мәни дујдун,
Сән мәним көнлүмү хараба гојдун.
Кими. гынамалы?
Јох-јох! Һеч кәси!
Өз көнлүм өзүмдән инди узагдыр.
Мәһәббәт!
Мәһәббәт—барыт зәррәси,
Үрәјә дүшдүмү?
        партладачагдыр!
Мәним бу ағ сачлы, гәдим ешгимин,
Башында гапгара бир думан ағлар.
Тутуб матәмини јетим ешгимин,
Хараба көнлүмдә бир каман ағлар.

Сусдурдум көнлүмүн истәк сәсини.
О, өнү кәсилән бир чаја бәнзәр.
Көнлүм өз әлилә өз көрпәсини
Боғуб матәм тутан анаја бәнзәр.

Чашмышам,
Мәнимчүн саат јох,
        күн јох.
Бәс өмрүм нә илә өјүнүр инди?
Елә бил үрәјим дујмаг үчүн јох,
Һиссини боғмагчун дөјүнүр инди.

Күнләрим узанды, сәбрим көдәлди.
Көрәсән өмрүмүн гышымы кәлди?
Кәсди јај јағышы, дајанды туфан
Нијә шимшәк чахмыр, көј курулдамыр?
Гышын үрјан галан будагларындан,
Гәлбимә һәрдәнбир дамчылар дамыр.
Мәни диксиндирир бу дамчылар да
Өтән тәлатүмүм, һардасан, һарда?

Душдү ајаглара, сүрүндү начар
Мәним мин севдалы, мин сирли көнлүм
Көр нечә гысылыб синәмә лал-кар,
Бир заман һарајлы, һәширли көнлүм!

1969

ЈАРПАГЛАР ТӨКҮЛҮР

Јарпаглар төкүлүр,
Сусур,
Лал олур.
Дағлардан сүзүлән шыр-шыр булаглар.
Јарпаглар төкүлүр,
бир хәјал олур,
О өтән әјјамлар,
Фәрәһли чағлар...

Јарпаглар төкүлүр,
саралыр, бүтүн
Өрүшләр,
Чығырлар,
јаллар,
јамачлар,
Јарпаглар төкүлүр,
сусур күнбәкүн,
Додағы нәғмәли, сәсли ағачлар.

Јарпаглар төкүлүр,
чылпаг будағар,
Башыны галдырыб көјә, дикәлди.
Көрүндү синәдә бозаран дағлар,
Мәним дә ешгимин пајызы кәлди.

Јарпаглар төкүлүр,
Төкүлсүн нә гәм!
Ағлама торпағын аһу-зарына.
Көнүл будағындан гырылыб дүшән,
Сапсары мәһәббәт јарпагларына
ағла,
чғла сән!

Ағачлар:
—О күнләр, һаны, бәс һаны?—
Дејә килејләнир бир јетим тәки.
Ағачлар төкдүкчә јарпагларыны,
Чохалыр дәрд јүкү,
Артыр гәм јүкү!..

Һәсрәтдир үрәјим, һәсрәтдир ода.
Јазыг! Кирпијимлә мән од көтүрдүм.
Чыл-чылпаг ушүјән будагларда да
Сојугдан үшүјән көнлүмү көрдүм.
Гысылыб синәмә бағрында ал ган,
Үшүјән үрәјим јатыр, динчәлир.
нәғмәсиз галан
Чыл-чылпаг мәһәббәт будагларына
јазығым кәлир.

Октјабр, 1969

●

Мәним гисмәтимдир алаторанлыг
Кечәјлә күндүзүн арасындајам,
Гурулур ичимдә мизан-тәрәзи
О көзлә, бу көзүн арасындајам.

Јоллар ајрычында чох таланмышам,
Фикирләр әлиндә һачаланмышам.
Тәпәдән горхмушам, дүзү данмышам.
Инди дағла дүзүн арасындајам.

Илишиб галмышам гәм чаласында,
Бир көзәл тилсимин даш галасында,
Һәмишә гапылар астанасында
Бајырла дәһлизин арасындајам.

Бәхтијар, синәндән нечә «мән» кечир,
Бири дәрдли кечир, бири шән кечир,
Мәфтилли чәпәрләр синәмдән кечир
Бакыјла Тәбризин арасындајам.

Мај, 1969

ДӘЛИ

Һеч демә ахырда намәрд олурмуш,
Ешгиндә, сөзүндә мәрд олан дәли.
Өлүб гуртарајды мәһәббәтинин
Ады додағында вирд олан дәли.

Севән үрәк ки вар, даш ола билмәз.
Күнү-күзәраны хош ола билмәз.
Мин дәрин аһ чәксә бошала билмәз,
Дүнјанын дәрдинә һәр долан дәли.

Мәнә әзаб верин, әзаб, һәр заман
Әзабын гәдрини нә билир надан.
Раһатлыг истәмәз, ахы, дүнјадан
Севиб севилмәкчүн доғулан дәли...

Бәхтијар, усанма, дөзүм вахтыдыр,
Ешгим, мин фикримин бир пајтахтыдыр.
Дејирәм, дүнјанын ән бәдбахтыдыр,
Дәрдинин дәрманы дәрд олан дәли.

Нојабр, 1969

ГӘЗӘЛ

«Кәл-кәл» дејә һичриндә каман тәк мәләдим мән,
Бир өмрү сәнин ешгинә гурбан еләдим мән.

Асудә тифилдин, нә гәмин варды, нә дәрдин,
Дәрдимлә сәнин көзләрини сүрмәләдим мән.

Һиссим сәнә «кәл-кәл» деди, әглим деди «кет-кет»
Бу ганлы дөјүшдән мәнә имдад диләдим мән.

Ешгим дә гахынч олду мәним башыма һәр күн,
Бир ешгин учундан нә гәдәр тә'нә једим мән.

Өз һиссини дустаг еләјән Бәхтијар олмаз,
Өз ешгимә, өз көнлүмү зиндан еләдим мән.

Феврал, 1969

●

Китабдан гачырам...
Кечәбәкүндүз
Гәлбими охумаг истәјирәм мән.
Башга үрәкләри охујуруг биз,
Анчаг хәбәрсизик өз гәлбимиздән.

1965

●

Өмүр бизә верилмир
Анчаг јашамаг үчүн
Өмүр бизә верилир.
Дүнјанын да дәрдини,
Гәмини чијнимиздә
Чәкмәк, дашымаг үчүн.
Өмүр—гәлбин, зәканын
Мин ешги, мин әмәли,
Өмүр—өмүрдәк сонра
Јашамағын тәмәли!

1965

ОЛМУШАМ

Биз икимиз бир чан идик,
Ајрылмышам, мин олмушам.
Аллаһымсан, инди сәнә
Чатмаг үчүн дин олмушам.

Өз јолуму билән идим,
Сүкан идим, јелкән идим
Бир заманлар Мән, Мән идим,
Инди дөнүб сән олмушам.

Нә кечәм вар, нә күндүзүм
Гышгырырам:—Нечә дөзүм?
Чығырдыгча инди өзүм
Сәс олмушам, үн олмушам.

Дәниз кими чалхаландым
Гаја кими лал дајандым,
Ајрылығы әлач сандым
Көрүрәм ки, јанылмышам.

Нојабр, 1969

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Дөрд јүз он алты (поема) 3
Шаирләр 102
Елә бөјүдүк ки, ... 106
Елм—әхлаг 108
Бешик 112
«Сығынмадым» 115
Гафијәләр 116
Бир өмүрдә јүз өмүр 117
Јары хәзәл, јары јарпаг 118
Өзүм-өзүмү дандым 119
Илтимас 121
Нә мәни анладын 124
Јарпаглар төкүлүр 126
«Мәним гисмәтимдир алаторанлыг» . . . 128
Дәли 129
Гәзәл 130
«Китабдан...» 131
«Өмүр...» 132
Олмушам 133

Редактору *Илјас Тапдыг.* Рәссамы *Б. Ханајев*
Бәдии редактору *Ј. Ағајев.* Техники редактору *Р. Әһмәдов*
Корректору *Г. Һәсәнов*

Јығылмаға верилмиш 13/II-1970-чи ил. Чапа имзаланмыш 11/V-1970-чи ил. Кағыз форматы 70×90¹/₃₂. Чап. в. 4,83. Учот нәшр. в. 5,3+1 јап. шәк. ФГ 02132. Сифариш № 67. Тиражы 18000. Гијмәти 58 гәп.

Азәрбајҹан ССР Назирләр Советинин Дөвләт Мәтбуат Комитәси

„Кәнҹлик" нәшријјаты, Бакы, Һүсү Һаҹыјев күчәси, 4.

„Гызыл Шәрг" мәтбәәси, Бакы, Һәзи Асланов күчәси, 80.

Вагабзаде Бахтияр Махмуд оглы
ЧЕТЫРЕСТО ШЕСТНАДЦАТЬ
Поэма
(На азербайджанском языке)
Гянджлик
Баку — 1970

58 гəп.

Аф - 119427